

Dr. Jožef Križan.

(Sestavil Fr. S. Lekše.)

Slovenci se nikakor ne sramujemo stopiti na prizorišče zgodovine. Zakaj v razmerju našega malega števila se ponašamo z mnogimi možmi, ki so izvrstni v vsaki znanstveni stroki. In sicer bogatijo s svojim znanjem ne samo slovensko knjigo, temveč tudi slovstvo drugih plemen in narodov;

vzgajajo ne samo slovensko mladino, ampak s svojim „uma svitlim mečem“ kažejo pot do blaginje in prosvete tudi sinovom, katerih ni povila mati Slovenka. In takšen mož, neutrujen na polju šolstva in slovstva, je dr. Josip Križan, ki ti ga kaže slika.

Lepa je bila slovesnost dné 1. listopada lanskega leta v Varaždinu, kakor poroča v „Hrvatskem Učitelju“¹⁾ g. L. Zima. Dovršil je namreč profesor g. dr. J. Križan 25letnico svojega učiteljevanja. Lepa leta, polna truda, kar je priznal tudi profesorski zbor ter mu

častital s šolsko mladino. Vendar to ni toliko vzrok, da priobča ta list sliko in življenjepis

¹⁾ Gl. šte. 21., kjer je v kratko popisano delovanje in življenje dr. J. Križana. Kot negdašnjega učenca so me razveselile te črtice, zato jih popolnujem v slovenščini s tem, kar sem sam videl, slišal, bral in kar imam iz zasebnih pisem učenega gospoda negdašnjega profesorja. Pis.

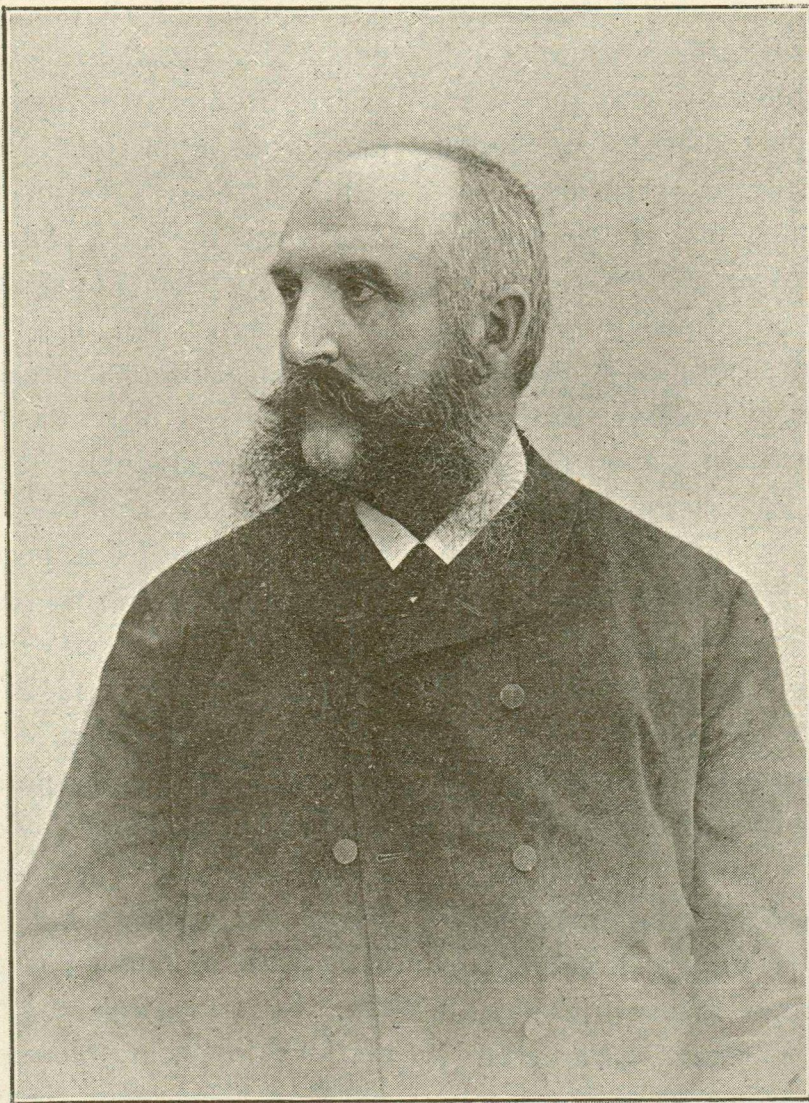
dr. J. Križana, marveč njegovo književno delovanje v slovenskem in hrvaškem jeziku.

Dr. Jožef Križan se je rodil dné 31. grudna leta 1841. v župi sv. Križa na Murskem polju, med zelenkasto Muro in osojnimi griči Slovenskih goric. Kakor je bila poprej navada na

kmetih, dali so Jožefa že pozno v domačo šolo. Ko opazijo njegovi učitelji, da je bistre glave, nagovoré roditelja njegova, da ga dasta v šolo. Leta 1854. pride v Radgono v nemško šolo. Dasi ni znal nemškega jezika, vendar je dobro dovršil šolo v Radgoni, in nato vstopi leta 1855. v prvi gimnazijski razred v Varaždinu. Tu je tudi dokončal gimnazijske študije l. 1863. in napravil izpit zrelosti z dobrim uspehom. Da bi ustregel starišem, vstopi v bogoslovje v Mariboru, v katerem pa ostane samo dva meseca, ne izmržnje do stanú,

ampak zato, da bi se popolnoma udal učenju, katero je ljubil najbolj. To kaže njegovo življenje, ker — kakor piše njegov prijatelj na veliki šoli v Belemgradu, L. Zima — vseh sedemnajst let, katera sta bila skupaj, „ni izostao od sv. mise i propovjedi niti od javnoga ophoda.“¹⁾ Iz bogo-

¹⁾ Glej „Hrvatski Učit.“ šte. 21., str. 335.

Dr. Jožef Križan. (Po fotografiji.)

slovja gre v Gradec na vseučilišče ter si izbere za svoje predmete matematiko, fiziko in modroslovje. Tu se je začelo njegovo resno življenje. Mladi Križan se je ukvarjal z instrukcijami, katere mu je preskrbel njegov profesor, ki je bil iz Varaždina prestavljen v Gradec, pokojni Valenčak, in sicer v najodličnejših družinah. To je dobro delovalo na mladega vseučiliščnika. Občevanje z odličnimi ljudmi pospešuje našo omiko in oliko. Znanost sicer izobrazuje um, vendar splošne naobrazbe, recimo, svetne olike ti ne more dati. Zato pa še danes gleda gospod profesor ne samo na to, da svojim učencem napolni glavo z matematičnimi oblikami, temveč, da jim oplemenjuje srce in lika njih vedenje. Mnogo sta vplivala na izobrazbo Križanovo tudi profesorja Mach in Nahlowsky, prvi pri matematiki in fiziki, drugi pri modroslovju. Komaj dovrši Križan „triennium“ na vseučilišču, napravi kar z odličnim uspehom prvi ‚rigorosum‘ za doktorat iz modroslovja. Učiteljski izpit pa napravi že l. 1867. za celo gimnazijo in še tega leta vstopi kot namestni učitelj na gimnazijo v Požegi. Drugega leta ga že imenuje vis. dvorna pisarna za pravega gimnazijskega učitelja. Učil se je še zgodovine ter 22. grudna l. 1868. napravil drugi ‚rigorosum‘ v Gradcu s soglasno pohvalo. Nato je bil premeščen početkom šolskega leta v Varaždin, kjer je sedaj in kjer ga je mnogo nas Slovencev imelo za svojega profesorja. Kot profesor napravi v Gradcu še tretji ‚rigorosum‘ dné 23. grudna l. 1869., nato je bil dné 24. grudna promoviran za „doktorja filozofije“.

Dr. J. Križan je delal neutrudno na književnem polju in sicer je pisal v hrvaškem in slovenskem jeziku. Mnogo razprav je napisal v hrvaškem jeziku v „Viencu“, „Napretku“, „Hrvatskem Učitelju“ in programih gimnazijskih, od katerih navedemo samo večje in obširneje. 1. V izvestju kralj. gimnazije požeške l. 1868.: „Dužnost matematike na gimnazijama za više naobraženje i njezina važnost u prirodoslovnim znanostima.“ 2. V izvestju gimnazije požeške leta 1869.: „Vriednost i korist dušoslovja za praktičan život i njegov upliv na umjetnost i druge znanosti.“ 3. V izvestju kr. gimnazije v Varaždinu l. 1870.: „O najnovijim stečevinama

u akustici i analogija med zvukom i svjetlom.“ 4. V izvestju kr. gimnazije varaždinske: „Ljubav, brak i obitelj s filozofičkog gledišta.“ 5. „Važnost i poraba spektralne analize.“ 6. V izvestju kr. gimnazije varaždinske leta 1877.: „Da li je fizika za više naobraženje na gimnazijama potrebna i kako da se ista prema tomu predaje.“

Razven teh je napisal v hrvaškem slovstvenem listu „Viencu“ mnogo poučnih člankov, kakor tudi v učiteljskih listih „Napretku“ in „Hrvatskem Učitelju“. Oglejmo si jih po vrsti. V „Viencu“ l. 1871.: „Medjusobno djelovanje duše i tijela“; „Uzduh i njegova analiza“; „Osjećanje“. L. 1872.: „O varkama očiju kod vida.“ V „Napretku“ l. 1876.: „Što vrijedi putovanje za naobrazbu i znanost“. L. 1877.: „Napredak i svrha prirodoslovnih znanosti“. L. 1887.: „Kolanje vode u prirodi“. In v „Hrvatskem Učitelju“ l. 1884.: „Duševne bolesti“; „Pamet“; „Razum i um“. L. 1885.: „Blijesak i grom“; „Govor čovjeka“. Omenjati je še knjižico: „Nauk o čuvstvima“, katera je izšla leta 1885., in o kateri se je dobro izrekel dr. Ernst v „Agramerici“. Tudi drugi časopisi so jo pohvalili.

Pa gospod doktor ni le pisal v hrvaškem jeziku, ampak tudi v slovenskem. On je med prvimi, ki je prijel za pero v pomoč slovenskim časopisom. Po raznih časopisih so raztresene njegove razprave; važnejše so te-le: „Vreme“ („Zora“ 1872); „O našej zemlji“; „Spanje“; „Mesec“; „Premičnica Merkurij“ („Zora“ 1875); „Premičnica Jupiter“; potem „O hitrosti zvoča“ in „Zvezde repatice“ („Zora“ 1876); „Zvezdar Tycho de Brahe“; „Solnce“, t. j. vsestranski opis solnca na podlagi do tedaj znanih astronomičnih in spektralno-analitičnih preiskavanj. „Premičnice ‚Saturn‘, ‚Uran‘ in ‚Neptun‘“; „O hitrosti svetlobe in načinu njenega razširjenja“ („Zora“ 1877); „Nečustveni svet“; „Balon“; „Razvoj predstave duše človečje“ („Vestnik“ 1873); „Vzajemno delovanje naravnih močij in njih ohranitev“; „Zmota očij pri vidu“ („Vestnik“ 1874); „Gledanje z obema očima“; „Elektrika vzbujena dotikanjem“; „Elektrika vzbujena po atmosferskih procesih“ („Vestnik“ 1875).

Ko je začel izhajati „Kres“ v Celovcu, nahajamo kar v prvem letu dr. Križana med sotrudniki. Napisal je za ta list te-le razprave: L. 1881.

„Povstane godbe in njeno delovanje na ljudi in živali“; „O potresu in njegovem vzroku.“ V poslednji daljši razpravi omenja pisatelj zgodovino potresa, t. j. način, kako so si razlagali najstarejši narodi to prikazen, in kako jo razlagajo današnji učenjaki, in naposled, kaj mislijo o znanem zagrebškem potresu. Poučen in znanstven je tudi spis: „Žarenje neba“ („Kres“ 1884). Zanimiva pa sta življenjepisa profesorjev varaždinskih, rojenih Slovencev. Zoveta se: „Luka Zima“ in „Jarnej Francelj“ („Kres“ 1885). Ta dva omenja tudi prof. Macun v svoji knjigi: „Književna zgodovina Slovenskega Štajerja“ (na str. 171) pišoč: „... v Varaždinu živijo in delujejo v narodnem duhu Francelj Jernej, dr. Križan, Luka Zima, od kojih je vsaki nekaj pisal, Francelj pak veliko let izdaval novine za kmetovavce („prijatelj puka“).“ Tudi v „Letop. Slov. Mat.“ leta 1874. nahajamo dr. J. Križana. Napisal je poučno razpravo: „Severni sij“, t. j. o polarni svetlobi. V tej razpravi je omenil vse misli učenjakov o tej prikazni in sicer od najstarejših časov do dandanes. Omenja, katero razlago imajo učenjaki za najverjetnejšo, in kaj nas uči o tem fizika, spektralna analiza in astronomija.

Obširnejše njegovo delo je pa njegova „Logika“. ¹⁾ Najprej jo je napisal v učiteljskem glasilu mariborskem „Popotnik“-u, v katerem je še več člankov njegovih. Kadar je pa izešla knjiga, ocenjevali so jo razni časopisi in listi. Sodba je bila soglasna, da je knjiga prav primerna in porabna.

Pa g. dr. J. Križan ne deluje le s peresom, ampak tudi z govorom in petjem. Prišedši v

¹⁾ „Logika. Prijateljem modroslovja napisal dr. J. Križan, kr. gimn. profesor v Varaždinu. 1887.“

Varaždin oživil je čitalniško društvo „Dvorano“ in pevsko društvo „Vila“. Bil je obeh društev blagajnik, posebno pa si je pridobil velike zasluge za prvo. Uvel je namreč v „Dvorani“ poljudne, javne govore in je mnogokrat govoril o fiziki in astronomiji. S tem, kakor sploh z ljubeznivim vedenjem, si je pridobil srca grajanstva (meščanstva), da so ga izbrali za poslanca občine mesta Varaždina.

Iz vsega tega spoznamo, da je delovanje g. dr. Križana obširno in raznolično. Kot učitelja se ga gotovo radi spominjamo vsi učenci — soseb Slovenci. Zakaj vedel je ljubeznivo z vsemi ravnati in oživiti še tako suhoparne predmete.

Opisavši v kratko očito delovanje in življenje dr. J. Križana, recimo še besedo o njegovem zasebnem življenju. L. 1872. se je oženil s Pavlino Friese, s katero je živel v srečnem zakonu deset let. Neizprosna smrt mu pokosi ljubeznivo soprogo in drago mater trem otrokom ter se zato drugič oženi prav srečno. Soprog in oče je vzgleden. Najrajši je pri svoji družini. Svoja sina poučuje sam ter skrbi, da bi se dobro izobrazila. Kot umen gospodar si je kupil lepo hišo in tako postal posestnik varaždinski. Podpira pa še staro mater in brata doma, posebno pa slovenske dijake s hrano. Dr. Križan ima 52 let. Vedno je zdrav; Bog ga je blagoslovil z znanjem, imetjem in srečnim življenjem. Zmerom dosleden kakor logika, katero uči v šoli, odločen kakor matematika, katera ne pozna pogajanja, ljubezniv v občevanju kakor priroda, je dr. Križan značajan mož in zaveden katoličan in narodnjak, in v tem duhu tudi deluje za blaginjo svojega naroda.

Izprememba.

Nekdaj hrepênel po bogastvu,
Po slavi, sreči sem svetá;
Opustil ničeve sem želje,
Ki mir kalile so srcá.

Ta je pridobil vse bogastvo,
Vso blaženost in vse časti,
Kdor rano je prišel k spoznanju,
Da prave sreče tukaj ni.

Ponujaj zdaj mi kdo sladkosti,
Kar jih poraja zemlja vsà:
Za vse povračam smeh na ustih
In hladno mu srce — do dnà.

Anton Medved.

Gospa s pristave.

(Zgodovinski roman. — Spisal I. Kraljev.)

(Dalje.)

IV. Namestnikovi vojskovodje.

Slovesni sprejem na dvoru gospoda Barnaba Viscontija je minul. Vse je očarala sijajna uredba in bogata oprava; srečne so imenovali one, kateri so smeli uživati take slasti. Drugače pa so sodili najbližji udeleženci. Kancelar Arigo je sedel drugo jutro po sprejemu poleg okna v svojem naslonjaču, zrl pred-se na starinski tlak in govoril sam s seboj. Pregledal je v mislih vse važne trenutke preteklega večera. Dobro mu je ostal v spominu izraz Orsinijevega obličja v onem hipu, ko mu je podaril namestnik čaroben grad ob gorskem jezeru. Niti hvaležnosti, niti iznenajenosti mu ni bilo videti na obličju. Bilo je nekaj nedoločnega, malomarnega; videlo se je, da je mož pričakoval kaj takega ali še boljšega. Arigu se je hotela vrvati misel, da je škoda za ta knežji dar, ker ni gotovo, je-li dosegel svoj namen ali ne. Z večjo zadovoljnostjo se je spominjal gospoda Gaspara Tinele. S posebno slastjo je užival jedi in pijače ter je bil pri tem ves zadovoljen. Dvorni maršal mu je znal popisovati z odlično spretnostjo dobrote brezskrbnega življenja v obilnosti. Gospod Gaspare ni vedel, kaj mu podarja namestnik, zato je le malo premenil obraz, ko mu je Barnaba obetal bogato plačilo. Kancelar je bil prepričan, da se bode dalo s tem poveljnikom ravnati lahko in dobro. Najbolje je bil zadovoljen z gospodom Baldessarom iz Monze, kateremu je naklonil namestnik le znamenje zaupanja in ne toliko gmotne vrednosti. Povzdignil ga je od stopinje navadnega vojaškega poveljnika za dvornega dostojanstvenika v svojem gradu v Monzi. Z veliko slastjo je sprejemal gospod Baldessaro častitke in poklone dvorjanov. „Tepec“, mislil si je Arigo, „ne veš, da te goljufajo.“ Vesel pa je bil vsejedno, ker se mu je posrečilo vsaj pri le-tem doseči docela svoj namen. S tem pa je bila tudi njegova zadovoljnost pri kraju, ker drugih uspehov ni mogel pokazati. S posebno marljivostjo je res pazil na viteza Ambrosia in Bernarda, pa ni mogel najti pravega povoda in ugodne prilike, da bi ju bil počastil. Tolažil se je danes s tem, da ni mogel in da ob drugi priliki popravi zamudo. Dvor mika in vleče take može, dvorske gospe si znajo pridobivati srca. Toda prav v tej točki ni vedel, kako bi računal. Po dolgem premišljevanju vstane, stopi k mizi in sklene poslati namestniku dobro poro-

čilo o vseh stvareh, če tudi se njemu samemu ni zdelo vse ugodno. Vedno jasneje mu je bilo, da je treba hitro zmagati in zato takoj poriniti vojsko na bojišče. S Savojskega so dohajala dobra poročila, iz Verone pa ni prišlo še nič določnega.

Ono jutro, ko je kancelar sestavljal poročila za namestnika, bila sta naša dva viteza Ambrosio in Bernardo na izprehodu. Molče sta jahala po lepem milanskem polju v svežem zraku in premišljevala dogodke prejšnjega večera. Gospod kastelan je kazal z vedrim licem, da je vesel in zadovoljen, vitez Sforza pa je bil zamišljen in nenavadno tih. Ko prijahata čez širno polje v zelen gozdič, pridržita konja, da bi mirno soplja zdravi jutranji zrak. Ambrosio sname svojo vojaško čapko z glave, obrne se proti tovarišu in vpraša:

„Kako si se zabaval sinoči pri namestniku?“

„Sploh dobro. Vse je bilo krasno, izbrano, res prav knežje.“

„To je res, a kako ti je ugajalo, dragi moj Bernardo?“

„Nisem vaje take sijajnosti, zato nisem vselej dovolj domač v takih okoliščinah; preveč je treba paziti, da se človek ne zadene kje ob te zamotane dvorne običaje.“

„Ljudje ti niso ugajali, to je glavni vzrok, kaj ne, in utegne biti resnično. Marsikateri med dvorjani ne vzbuja zaupanja, in s takim človekom zabavati se ni lahka reč.“

„Morda si zadel. Povem ti, ko bi ne bilo poleg mene zgovornega kancelarjevega tajnika, bil bi se dolgočasil v tako obilni družbi. Ljubša mi je jedna ura pri vas v domačem krogu v preprosti zabavi, nego cel večer na taki sijajni pridvorni veselici.“

„Vem, da ne govoriš tega meni na ljubo“, odvrne razveseljen Ambrosio, „ker poznam te, da se ne hliniš; tebi le ugaja odkrita prijaznost, katero ti naši izkazujejo radi.“

„Prijazni so bili sicer tudi pri namestnikovih, pa vse je nekam umetno in hladno in ne poprime srca. V resnici sem bil v zadregi, kaj naj odgovarjam dvorjankam na razne lepe besede, s katerimi so me obsipale, večkrat čez pravo mero. Ako se pogovarjava doma pri vas z gospico Margarito po celo uro, ne pridem v zadrego za primeren odgovor; zlasti mala Ana me bolj gane z nedolžno živahnostjo, kakor naučene besede nekaterih dvornih gospej in gospic.“

„Ne smeš jim zameriti, vrli moj Bernardo, tako je dvorno življenje. Saj so za to, da delajo družbo gospodarju in njegovim gostom, danes temu, jutri drugemu, vselej z enako vnemo in vljudnostjo. Drugega namena nimajo, zato je seveda njih vedenje in govorjenje bolj prazno. Kdor ima posebne namere, temu se dobro pozna v vedenju in govorjenju. Ali nisi videl, kako je bil sinoči namestnik zamišljen, kako je pazil na vse gibanje in kretanje svojih gostov? Kakor bi bilo dogovorjeno, vjemali so se razni pogovori kancelarjevi in maršalovi z onimi darovi, katere je naklanjal namestnik. In darovi — kako izbrani so bili! Vsak je dobil to, česar si je menda želel.“

„Tudi meni se je dozdevalo, da hoče namestnik porabiti to priliko in posebno počastiti svoje stare izkušene vojskovodje. Sicer se vrše take odlike navadno le po dobljenih zmagah, a namestnik nas je hotel vneti za hrabrost in zvestobo.“

„Tudi mene je to iznenadilo; popraševal sem samega sebe, ima-li namestnik kak povod, da dvomi o zvestobi svojih starih poveljnikov, pa nisem ga mogel najti. A nekaj je pač, česar še ne vemo mi, kar pa že vesta namestnik in kancelar, in ta skrita stvar je bila brez dvoma vzrok za to izredno slovesnost.“

„Opažali so tudi na soprogi namestnikovi in knežni Viridi posebno resnobo, rekel bi — zatajevanje.“

„Meni se to ni videlo posebno in nenavadno. Večkrat občujem ž njima. Mislim pa, da take stvari niso v zvezi z namestnikovimi načrti, ker nima navade, da bi drugim zaupal svoje skrbi. Jako me je zanimala knežna Virida. Sedaj je stopila prvič v javnost, zato ni čuda, če ni še tako spretna v občevanju, kakor n. pr. gospica Izabela. A vendar sem se čudil njenemu govorjenju. Kako gori za domovino, kako čuteče srce ima za njene branilce, kako se dviga kvišku njen duh! Da, Virida ima vzvišenega duha Viscontijev. Zdi se, da je ustvarjena za vladarico.“

Gospod kastelan je pazno poslušal besede prijateljave, katere je govoril s posebno vnemo. Ni se mogel premagati, da bi ne bil pristojušo pripomnil:

„Glej, vidva sta se mnogo razgovarjala, več, nego je bilo videti.“

„Govorila nisva mnogo, a razodela mi je mnogo, ker vsaka nova misel, katero je izgovorila, posvetila je v njeno dušo. Takega mišljenja bi se ne bil nadejal pri tako mladi deklici. Le jedne stvari se bojim, da so namreč njeni vzori previsoki. Napravila si je namreč iz naših pesnikov nekak vzor knežje hčere. Navdušena je za to, da bi kot vladarica osrečevala z ljubeznivostjo svoje podložnike. Želi, da bi se reklo o

vsakem vladarju, kar so nekdanj rekli o cesarju Titu, da je ‚veselje in radost človeškega rodú‘.“

Med tem pogovorom sta prihajala kraj gozda. Treba je bilo vrniti se, da ne prideta prepozno k dnevemu povelju v tabor. Vspodbodeta konja in v krepkem diru premerita prijazno milansko okolico. V tabor prišedša, zajahata k svojim oddelkoma, potem se napotita k glavni taborski straži. Tu je stal šotor taborskega poveljnika za čas njegove službe. Pred šotorom je že sedel na vojnem stolcu gospod Gaspare Tinela in roke na širokem pasu držeč mirno gledal na gospoda Baldessara, kateri mu je goreče razlagal ljubeznivost pridvorskih krasotic. Gaspara sicer ni to kaj zanimalo, pa dobrovoljno in potrpežljivo ga je poslušal, tudi mu je včasih pri-trdil. Ko pristopita viteza Ambrosio in Bernardo in pozdravita s krepkim „Dobro jutro“, sprejme ju gospod Gaspare s šaljivim poklonom, da sta precj pžna, „čemur se pa ni čuditi po sinočnem sprejemu“. Gospod kastelan se takoj krepko postavi v bran, češ, da se gospod Gaspare moti, ker sta se že vrnila z jutranjega izprehoda. A gospod Gaspare se ni dal tako kratko odpraviti ter odvrne, da utegne tudi ta rani izprehod biti nasledek včerajšnje razburjenosti. Ker je kastelan zmajeval, priskoči mu na pomoč Ambrosio in pravi:

„Midva nimava posebnega vzroka, da bi bila razburjena, ker se nama ni pripetilo nič posebnega. Ko bi bil gospod namestnik podaril tukaj-le gospodu kastelanu bogato posestvo in meni dostojanstvo dvornega maršala, kakor je storil drugim, potem bi bilo drugače.“

Baldessara so te Ambrosieve besede nekoliko pogrele, zato odgovori skoro jezno:

„Ni lepo očitati komu darov namestnikove milosti; on že vé, kaj dela, in ako ni vsakdo prejel, česar želi in pričakuje, naj išče vzroka najprej sam pri sebi.“

„Motiš se, gospod Baldessare, ne zavidam ti nikakor tvoje sreče, niti ne ugovarjam, da ti ne pristoja. Usluge, katere si storil namestniku v Monzi, vredne so plačila.“

Pogovor se je zasukal na neprijetno stran zaradi občutljivosti gospoda Baldessara. Ta gospod ni maral za viteza Ambrosia, in to je pokazal ob raznih prilikah. Tako je bilo tudi danes. A prepirala se nista dolgo, ker je prišel kmalu h glavni straži gospod Orsini, taborski poveljnik. Vojaki so stopili pod orožje in mu izkazali ukazane časti, on pa se je obrnil k polkovniku, kateri so ga čakali pred šotorom. Dnevna povelja so bila kmalu razdeljena, potem pa povabi polkovnike na razgovor v šotoru. Ko vsi posedejo po lesenih sedežih, začne Orsini razpravljati položaj. „Najprej vam treba povedati, da še ne odrinemo takoj, kakor je bilo rečeno

prej, ampak počakamo še teden dnij, da dospe grof savojski s svojimi ljudmi. To mi je naznanil kancelar in potrdil tudi gospod namestnik. Pogajajo se tudi z Veronskim, pa do danes še ni odgovora. Vendar tega ne bomo čakali, ker se nam lahko pridruži med potjo. Iz tega pa razvidite, dragi mi tovariši, da utegne priti do hujših bojev, kakor smo mislili. Vem, da ste neustrašeni, da vam je pošten boj prava zabava, vendar naj uredi vsak svoje stvari doma tako, kakor je treba pred tako odločilnim korakom.“

Te besede Orsinijeve so iznenadile vse polkovnike. Doslej se je le govorilo, da je v nekatereh mestih sumljivo gibanje in pripravlanje za upor, katerim se je treba ustaviti za časa. Mislili so, da se bodo pomnožile posadke po pridobljenih mestih in bolje zavarovale meje. V ta namen pa je popolnoma zadostovala zbrana vojska. Vsi so se čudili, ko so zvedeli, da namestnik išče celó zaveznikov. Zato so hoteli več pojasniti od Orsinija, kateri je dobil ta poročila vsekako le od dvora. Prvi vstane Baldessare in pravi:

„Prav bi bilo, da naravnost povedó, s kom bomo imeli opraviti. Kdor nosi svojo kožo na sejem, želi poznati svoje nasprotnike, s katerimi se bode meril.“

Tem besedam Baldessarovim so pritrdili tudi drugi polkovniki.

Orsini se je izgovarjal, da ne vé nič gotovega in da ne more priseči, ali je tako, kakor sam misli, ali ne. Omenjal je, da se oborožujejo sosede na okrog, da so stopili s papežem v zvezo Padovanci, Benečani in menda še drugi. Ker se pa ne vé, zoper koga so se zavezali, zato je treba, da se namestnik pripravi o pravem času.

To poročilo je bilo prenedoločno, da bi bilo moglo zadovoljiti poveljnike, zlasti ker so Ambrosio in drugi ugovarjali, da ima ta zaveza pač drugačen namen. Znano je bilo vsem, da hodi že leto in dan ciperski kralj od kneza do kneza ter jih nagovarja za zvezo proti Turkom v križarsko vojsko. Ker je dobival kralj od papeža najizdatnejšo podporo, bilo je verjetno, da se je napravila zaveza le zoper Turka.

Orsini temu ni oporekal, vendar pa je prav opomnil, da ni niti najmanjšega znamenja, da bi se namestnik pripravljaj na vojsko zoper Turka. Mnogo verjetneje je, da se hoče braniti domačih sovražnikov, kateri lahko porabijo to priliko, da pod papeževim imenom udarijo na Viscontija in Milan.

Vitez Bernardu ni hotelo v glavo, zakaj bi se vojskovali s papežem, ker ni pravega vzroka. Orsini pa je trdil, da ima namestnik brez dvoma vzrokov dovolj, da jih pa neče še razglasiti. Ker so imeli polkovniki premalo raz-

logov za nadaljno sklepanje, pogodil je gospod Gaspare pravo, ko je rekel:

„Pustimo vse te skrbi gospodu namestniku in njegovemu modremu kancelarju! Za sedaj vemo, da gremo v boj. Čim hujši so boji, tem lepša je zmaga. Sedaj pa glejmo, da še te dni lepo veselo preživimo v mogočnem Milanu. Po apeninskih prepadih nam ne bode več tako ugodne prilike.“

Po teh krepkih besedah so polkovniki vstali in se burno razšli; nič prav zadovoljni niso bili. Najbolj vzbunjena sta bila viteza Ambrosio in Bernardo, pa vsak iz drugega vzroka. Prvi se je bal, da bi ga kaka stvar ne odtrgala od namestnika, kateremu je bil sedaj bolj udan, kakor sicer — recimo naravnost — zaradi Viride. Drugi pa je samo želel, da bi prišel do dna tem homatijam. Porabil je vsako priliko, da bi razvozlal te diplomatske spletke. Toda v prihodnjih dneh se ni zgodilo nič posebnega, le grof savojski je privedel svoje ljudi v Milan. Odločili so mu prostor v taboru in njegovim vojščakom priskrbeli vojnih potrebščin. Poveljnikom niso kaj ugajali ti novi tovariši. Že to jim ni bilo po volji, da grof ne pojde ž njimi na bojišče; med častniki je bila le dvojica savojskih vitezov, pa še ta nista bila kar nič slavna. Vsi drugi s poveljnikom gospodom Kuanom vred so bili ptujci, ki niso lahko občevali z domačini. Na videz so bili sicer bojeviti, pa rahločutnim milanskim gospem so se zdeli divji in strašni. Tudi namestniku ni bilo vse prav, pa zatajil je nevoljo in slovesno sprejel grofa in njegove ljudi. Odločil je dan za odhod in običajne slovesnosti.

Zadnje ure so tekle. Treba je bilo jemati slovo. Milanskim vojakom je močnejše bilo srce, ker nihče ni vedel, kam gre, in še manj, ali pride nazaj k domačemu ognjišču.

V. Dva prijatelja.

V Sforzovi palači je bil danes poseben dan. Ljubljeni sin gospe vdove, vitez Ambrosio, je jemal slovo pred odhodom na bojišče. Pripravila je bila skrbna mati izboren obed in povabila poleg Ambrosievega tovariša viteza Bernarda tudi svojega sorodnika o. Tomaža, dominikana, modrega in častitljivega moža. Družina Sforzova je štela le pet udov: mater vdovo, umno, pobožno gospo, sina Ambrosia, dve hčeri, Margarito in Ano, pa starega oskrbnika Sforzovih posestev. Margarita je štela kakih dvajset let; bila je vitke rasti, plemenitega obličja, in posebno milih očij, iz katerih je sijala njena blaga duša; bila je tihe krotke nravi in globoko čutečega srca. Njena sestra Ana, ki ni imela še šestnajst let, bila je Margariti jako podobna, pa še nepopolno vzrasla. Kakor preprosto dekle je bila ži-

vahna in vesela, vendar nikdar ne čez mero. Znala je razveseljevati tudi druge, zato je bila vsem ljuba in draga, res dober angel v družini. Mati je imela kot vdova in zaradi velikega imetja mnogo skrbi, sedaj za sina na ptujem, sedaj za hčeri doma, sedaj za posestva. Imela je sicer dobrega in vrlega oskrbnika svojih posestev, vendar je marsikaj opravljala tudi sama. V takih bridkih urah je prišla k njej vedno vesela Anka ter jo znala tako lepo razvedriti, da je pozabila vse skrbi in hvalila Boga za takega otroka. Tudi brat Ambrosio in Margarita sta ljubila sestro prav iskreno. Vedno je imela kako nedolžno vprašanje, ali je kaj povedala, ali opomnila to in ono, kar jo je zanimalo. Celó resnega gospoda kastelana je znala pridobiti záse, dasi ni bil prijatelj ženske družbe. Drugodi mu je večkrat pošla nitka v pogovorih, z Ano pa sta se razgovarjala, kakor bi bila skupaj vzrasla. Privadil se je bil Sforzove družine tako, da so mu bili obedi in drugi družinski shodi prijetna zabava in da mu je bilo skoro težko, ko je prišel čas ločitve

Danes so sedeli vsi nekam tiho in zamišljeno, ni se mogel prav začeti živahen pogovor. Pogostoma je nastal neprijeten molk, tudi — živahni Ani je zastajala beseda. Polagoma je družba vendar oživela, pogovor se je zasukal na odhod, bojišče in vojsko. To je bilo dosti tvarine za razgovor, za razna vprašanja in razne odgovore. To priliko porabi mati, poprime besedo in pravi:

„Težka in grenka je ločitev, in zato je prav, da si jo olajšamo in osladimo. V ta namen sem želela razveseliti vas, ki ste mi tako dragi. Pojdi, dragi moj Ambrosio, ker mora tako biti, pojdi in bodi povsod tak, kakor se spodobi pravemu vitezu! Ohrani brez madeža svojo čast, usmiljuj se revežev in preganjancev, vest ti bodi vedno čista. Spominjaj se nas tudi na vojski, naša ljubezen in naše molitve te bodo spremljale povsod. Vam pa, cenjeni vitez Bernardo, priporočam svojega sina; bodite mu zvest tovariš v boju in dober svetovalec v stiskah. Obema pa želim prav iz srca, da bi se kmalu vrnila slavna in zdrava!“ Slovesna tihota je nastala, ko je mati nehala. Te ljube in primerne besede so se vsem vtisnile globoko v srce. Sestrama so zaigrale solze v očeh, mati je le težko premagovala jok, tudi moškimi se je storilo milo. Ambrosio se kmalu ohrabri, zahvali mater za lepe opomine in ji zatrdi, da nikdar ne pozabi, kaj je dolžan svoji vesti, svoji rodbini, materi. Potem reče:

„Res govore mnogo o prihodnji vojni, a izvestnega ni ničesar. Poklicali so nas pod zastave, da ohranimo mir v zasedenih pokrajinah; upamo torej, da naloga naša ne bode težka in nevarna, da jo hitro dovršimo in se tudi kmalu

vrnemo. V težavah pa nas bode budil in veselil spomin, da na nas mislijo doma ljubeča srca in nam prosijo pomoči od zgoraj.“

Vsem so ugajale te besede; o. Tomaž je dobrohotno gledal krasnega mladeniča in nekaj mislil v svojem srcu. Tudi vitez Bernardo se je hotel hvaležnega izkazati za lepo poslovlilo in sploh za prijaznost v Sforzovi hiši, zato je sklenil povedati — četudi težko — nekoliko besedij za slovo:

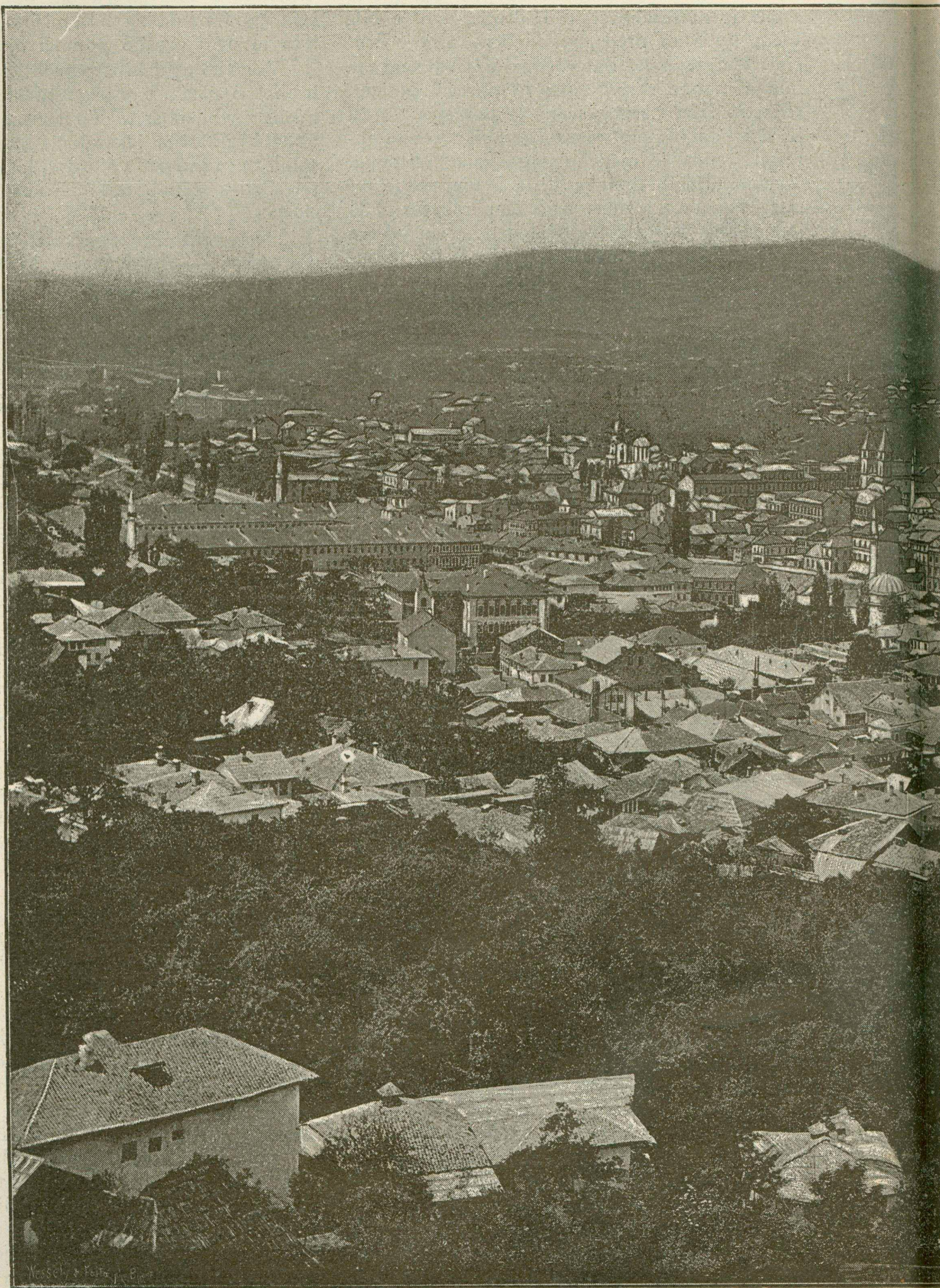
„Neizmerno me je razveselilo voščilo plemenite gospe — mene, ptujca, ki nimam svojega človeka razven stare matere. Bog usliši vaše želje in vaše prošnje! Veliko sem dolžan tej gostoljubni hiši. Zato je moja prva viteška dolžnost, da se pokažem hvaležnega za te dobrote. Zvesto hočem na strani stati svojemu dragemu tovarišu in prijatelju in upam, da se oba srečno vrneva domov. Priporočam pa se tudi jaz v spomin in molitev, ker zaradi zmedenih razmer res ne moremo vedeti, kaj nas čaka.“

Mater je veselilo tesno prijateljstvo med njenim sinom in vitezom Bernardom. Hvaležno se je priklonila vitezu za to prijazno obljubo. Pogovor se je sukal o nevarnostih in težavah preteče vojske, potem tudi o njenem pravem namenu. Vitez Bernardo vpraša o. Tomaža, kaj misli o namenu te vojske. Dominikan nekoliko pomisli, potem odgovori:

„Ni lahko reči kaj zanesljivega, ker ne poznam skrivnih dogodkov in naklepov. Mnogo znakov kaže, da med gospodom namestnikom in svetim očetom niso najboljše razmere, kakor že večkrat prej tudi niso bile. Ne vem, zakaj je sedaj prepir, a zdi se mi, da se gré za pokrajine cerkvene države, katere so prišle v roke gospodu namestniku. Znano vam je tudi, da ima kardinal Albornoz nalogo, da spravi v red cerkveno državo, ker sv. oče želi iz Avinjona vrniti se v Rim. Kaj je storil Albornoz v Rimu, Spoletu in drugod, vemo; sedaj hoče jednako ravnati tudi v Bologni in v krajih, ki spadajo k Marki. Upajmo, da se ta stvar razvozla mirno.“

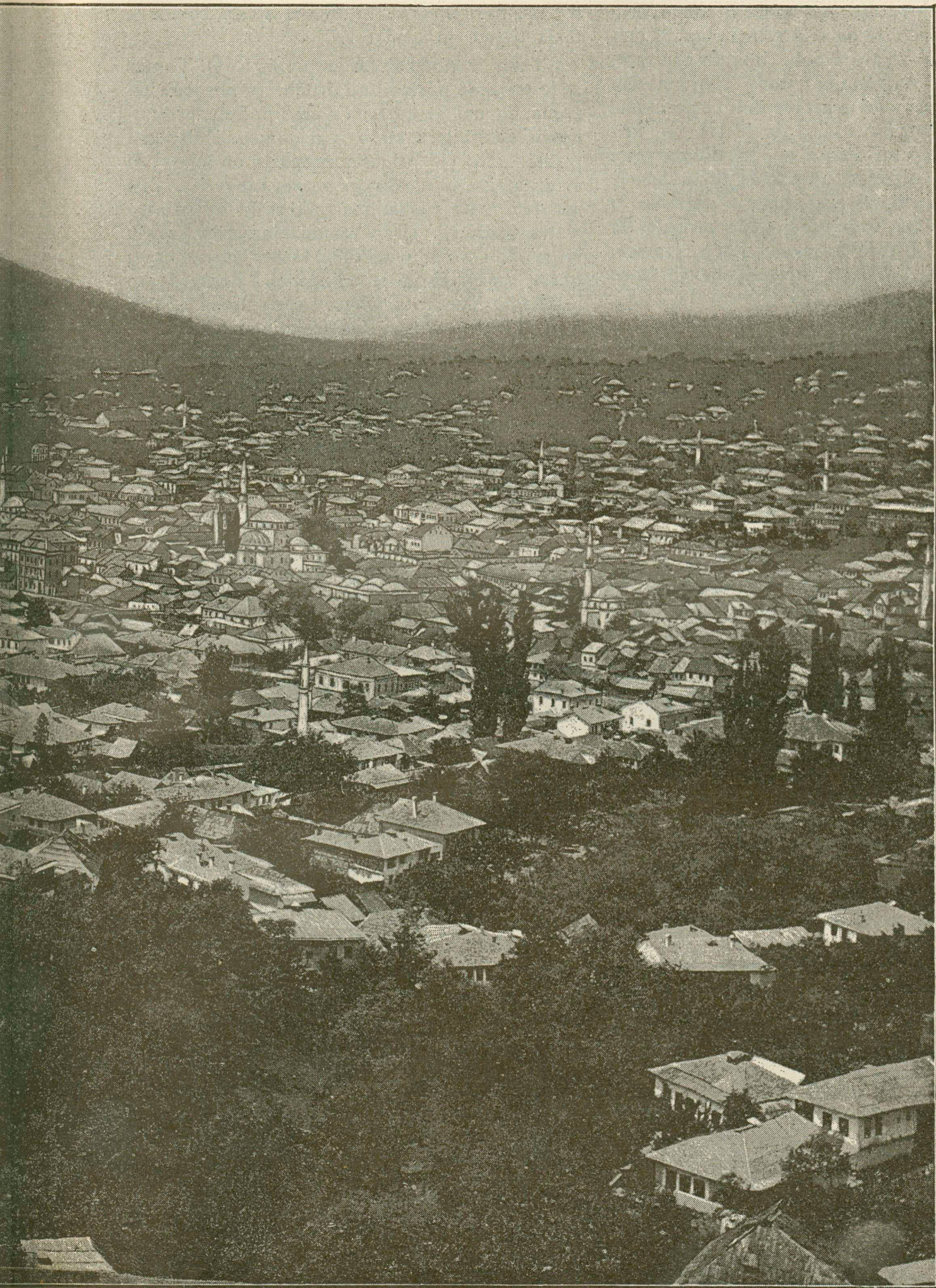
Ambrosio je pritrjeval o. Tomažu, vitez Bernardo pa je še vedno premišljal, češ, čemu treba tolike vojske in toliko troškov, ako je upanje, da se vse poravna mirnim putem. Tudi tisti rek: „Si vis pacem, para bellum“ (če hočeš imeti mir, pripravljaj vojsko) mu ni bil dovolj odločilen za ta slučaj. Prišlo mu je tudi na misel vprašanje: Kaj potem, če se razbijejo pogajanja in pride do boja med papeževo in lombarško vojsko? Da bi se bojeval s papeževo vojsko, tega mu ne dopušča srce. Zato vpraša kar naravnost o. Tomaža:

„Je-li pravično in dovoljeno bojevati se s papeževimi četami?“

Sarajevo z južno-zapadne

lne strani. (Po fotografiji.)

O. Tomaž prijazno pogleda viteza in pravi:

„Na to vprašanje ne morem odgovoriti splošno niti da, niti ne. Ako ima papež, oziroma cerkvena država vojake, ima jih pač zato, da se v potrebi vojskujejo, torej sam na sebi ni izključen vsak boj s cerkvenimi četami. Pač pa je navadno treba soditi, da je tak boj krivičen, ker cerkvena država — to dobro veste — ne napada nikogar, ampak le brani, kar je dobila po darovih ali pogodbah v last. Na to se je treba ozirati tudi tukaj. Ako se kaže, da cerkvena država tirja le svoje jasne pravice, potem ni pravično ustavljati se ji, ako jih hoče pridobiti z orožjem.“

„To pa je ravno sedaj težavno določiti, kaj je pravično in kaj krivično. Vsa stvar je tako temna in skrivnostna, da nihče ne vé, pri čem je. Ti dvomljivi slučajji so najstrašnejši slučajji.“

„Res je, kar ste povedali“, odgovori pater, „dvomi so sitni; vendar imate dva pomočka zoper take dvome. Prvi je, da nadalje in natančneje preiščete, kaj je prav in kaj ni. Ako se pa le ne morete iznebiti dvoma, potem — — —“

„Potem pa prepustimo vladarju, da presodi to stvar, mi storimo le vojaško dolžnost.“ Te besede je izgovoril Ambrosio hitro; bal se je že, da o. Tomaž in tovariš Bernardo pritirata pogovor tako daleč, da bode tudi njemu treba odločiti se na to ali drugo stran. Vendar s tem se ni rešil iz zadrege. O. Tomaž mu je sicer priznal, da je v obče prav povedal, vendar pa je treba pomniti: „Kdor se je že zavezal, da bode služil kakemu gospodu, ta sme res ostati v njegovi službi tudi, kadar dvomi o pravičnosti boja; ako pa še ni v službi, ne sme vstopiti prostovoljno, dokler se ne uveri o pravičnosti vojske. Te naše dolge razprave pa uprav. kažejo“, nadaljeval je, „da v našem slučaju še po pravici mislimo, da vojska ni za krivično stvar. Zato služita vidva brez sramote in greha gospodu Barnabu v tej vojni, ker sta se že zavezala.“

Tako so dognali to nekoliko sitno vprašanje, ki se jim je bilo vrnilo. Gospici hčeri sta bili

veseli, da je končan ta učeni razgovor. Prišle so na vrsto domače in milejše stvari, beseda je tekla ljubko in gladko.

Tako je potekal čas le prehitro. O. Tomaž se je prijazno poslovil od družbe, priporočil vitezoma, da naj se oglasita v času potrebe pri njegovih, kateri jima bodo radi pomagali ob vsaki priliki. Mati je prinesla malih spominkov za svojega sina in njegovega vernega tovariša. Bila sta dva mala medaljona v krasnih okvirih na zlatih verižicah. Urno vzame Margarita prvega in ga obesi svojemu nekoliko razburjenemu bratu okrog vratú. Drugi je bil za viteza Bernarda, to je vedela Margarita, vendar si ni upala obesiti mu ga okrog vratú. Pogledala je mater proseč, naj ji pomaga iz zadrege. Mati je ustregla tihi njeni prošnji in ponudila gospodu kastelanu medaljon božje Porodnice. Vzradoval se je vitez močno tega darú in nevedé, kako in kdaj, upognil je tudi on svoja mogočna pleča, da mu je gospica lahno in urno zapela predragi dar. Ves iz sebe zavrisnil bi bil od veselja ta trenutek, pa zadušil je svoja čustva in zahvalil prav srčno mater in hčer.

Ambrosio je objel mater za slovo, poljubil sestri na čelo in se napravil na odhod. Tudi vitez Bernardo je podal vsem roko in jo krepko stisnil, nekoliko zmešan pri gospici Margariti, pa toliko odločneje pri mali Ani, kateri je skoro vroče postalo, ko je stisnil gospod kastelan njeno malo ročico v svoji krepki desnici.

„Na svidenje!“ — „Z Bogom“, je donelo sem in tje, in odšla sta viteza. Med vrati je še zaklical Ambrosio: „Ako naju hočete še enkrat videti, pridite v tabor jutri zjutraj, predno odide vojska na bojišče!“

Gospe so ostale same doma, vsaka tiho zamišljena v svoja čustva in skrbi, viteza pa sta hitela v tabor, kjer bode še nocoj o navzočnosti gospoda namestnika veliki vojni svèt.

(Dalje.)

Pevec in svet.

Ko pesem svojo si napisal,
Nikari v svet ne hiti ž njó,
Dokler razumno nisi zbrisal,
Kar žali čustvo in uhó!

Peresa vzemi v róko pilo,
Na listov naj se bela tlà
Iskrié, usipljejo nemilo
Opilki sèm, opilki tjà.

Kaj pevec se na tihem trudi,
Ne misli svet, ko bere stvor,
A pesmi se na tihem čudi,
Ki jo ustvaril je — napor.

Anton Medved.

Selanov zet.

(Povest; spisal *Slavoljub Dobrávec.*)

V.

— — Svima, svima:
Zulumčaru, ubojici,
Prošteno je svima, svima —
Samo nije izdajici!

A. Niemčić.

Ne bomo ponavljali, kakšen je bil uspeh vojske pomladi l. 1848. in 1849. na Laškem. Radecki živi še danes v spominu narodovem, živi in bo živel, dokler bo slovenski junak branil staroslavno syojo Avstrijo, dokler bo ž njim živel slovenska pesem.

Ko so bile z velikim hrumom odšle čete skozi Višnje v vipavsko dolino in naprej, pridrali so vozovi z živežem in potrebsčinami za vojsko.

Po dnevu in po noči je bilo na cesti vpitje in ropotanje. Tedaj je Selan prav dobro uspeval z gostilno. Polno hišo ljudij, polne roke dela, natlačeno cesto vóz in kónj, to se pravi: gibaj in spravlaj!

Kričanje hripavih grl različnih poganjačev in praskarjev, pokanje koprivčevih bičnikov je naznanjalo prihod novih gostov. To življenje je bilo pa tedaj sploh po vseh notranjskih cestah, ki držé na Laško.

Ko so se po planinskih ključih bližali Razdrtčanje planinskemu trgu — tako pripovedujejo zanesljive priče —, naznanjal je njihov prihod v trgu tudi krik piščet in slične drobnjave po dvoriščih. Ta je namreč v slavo novodošlih znancev morala pod krutim nožem dobrodušne kuharice prelivati svojo kri. Tedaj je bila za kurji rod pravcata morija.

Ljudje so mnogo zaslužili s priprego, katere so vozniki potrebovali navzdol kakor navzgor po strmih klancih. Dandanes, ko vozijo celó les na tako dobro izdelanih vozéh, na kakoršnem se v prejšnjih časih ni sramoval sedeti baron s kronicami v žepu in na podplatih, dandanes, pravim, vé pač malokdo, kaj se pravi: „Tako ga je potreba kakor vozu petega kolesa.“ Parizar, pravi pravcati parizar, na katerega bi bil še danes lahko ponosen vsak voznik, imel je res pet koles, seveda je bilo peto pripravljeno samo za slučaj, da se katero stare. Šine so bile široke in debele kakor moška ped. Vse na vozu je bilo močno, trdno, nerazrušno. Zato je pa tudi pravi parizar z dvema paroma nosil toliko težo, da bi ga isti Krpan z Vrha od sv. Trojice, Krpan, ki je bil res hrust, da Bog nas varuj, ne vzdignil pri nobenem kolesu. Stavim, da bi se upiral celó dvema, Krpanu in Štempiharju.

S parizarji je bil velik križ v strmih klancih. Zavora, (ali kakor so rekli, „žlajf“), ni bila vselej zanesljiva, treba je bilo rabiti coklo ali podvoro: podvorjenega voza pa niso konji z lahka potegnili niti navzdol. Zato so najeli priprego. Potem se je premikala ta silna nerodnost z vedno smrtno nevarnostjo vseh, ki so bili blizu. Vrh tega so „praskarji“ tiščali kos lesa na šino prednjih koles. Spredaj, takoj za prvim parom, je sedel prvi poganjač, imenovan „štangrajtar“; drugi poganjači pri tretjem, četrtem paru so jahali. Grozno je bilo, če se je utrgala zavornica. Voz, živina in ljudje so bili zdrobljeni.

Mnogo težavneje, vendar ne v toliki nevarnosti, premikal se je voz med krikom raznih poganjačev in prhanjem uprežene živine po klancu navzgor.

Tudi pri Bajcu je tedaj nekoliko bolj oživel, dasi Selanu to ni bilo kar nič prav. Marsikateri voznik se je ustavil pri prijaznih ljudeh; a isti Žepa, ki je bil skoro prirasel na Bajčevo hišo, tožil je sedaj, da mu je dolg čas. Kako živo, veselo je bilo pri Selanu! Tje mu je dišalo, saj ga je vabil gospodar. Ko je vprašal kdo za priprego, odhajal je iz hiše trezen, vračal se je pa pijan, ker se ga je vselej navlekel pri Selanu.

„Za posedanje in poleganje mi ni, navajen sem delati“, trdil je Žepa. To mu je verjel samo kakšen lahkovrnež, vsak pameten človek je vedel, da je Žepi samo do polnih kozarcev, kateri se mu pri Bajcu že dolgo več ne zvrčajo po grlu. Slutil je, da bode v kratkem jedini hlapec pri hiši, zato je nadlegoval gospodarja, da bi odpustil še njega. Z ozirom na staro spoštovanje do hiše in pa na pol življenja, katero je prebil pod to streho, ni si upal sam odpovedati. Zaradi pijanske svoje dobrodušnosti ni bil nikoli preveč siten. Dočim je Selan deloval na to, da bi Bajca uničil, izračunal je Žepa nekega dné, ko mu je bila glava trezna, koliko mesecev še treba, da ostane njegov gospodar popolnoma sam. Tedaj odbije menda tudi njemu ura rešitve.

Pri Bajcu se je ustavljalo naposled samo toliko voznikov, da bi jih naštel na prste jedne roke. Pozneje se je to število še skrčilo. Najbolj do zadnjega se ga je držal neki Bavarec, ki je prevažal sirup. Dobrosrčni mož se je bil do cela

sprijaznil z Matijem, dasi se nista lahko pogovarjala. Kadar je prišel, bilo je v hiši vse veselo. Ko je vozil z Laškega, ostajal je pri Bajcu po noči.

Letošnjo jesen je bil on jedini izmed boljših voznikov, ki je jemal priprago pri Bajškem, in Žepa se ga je tako veselil kakor velikonočnih praznikov. Tedaj je bilo pijače v izobilju, in Žepa si je za nekaj trenutkov zopet privezal dušo z raznimi spomini in polnimi kozarci.

Lepo je priplavalo veličastno solnce izza gozdnate Hrušice. Tako je bilo čisto, kakor da so je umili v logaških vodah. Lahne meglice, ki so kakor sladek sen objemale zelena polja in rmeno strn, vzdignile so se in izginile pred solnčno svetlobo. Krmižljivo se je oziral Žepa s hlevnih vrat proti vshodu. Jutro mu je prišlo prezgodaj, noč je bila prekratka, ker se mu je večer vlekel ob gostoljubni mizi dolgo, dolgo. Sinoči je prišel namreč Bavarec, Žepi jedini človek po božji volji.

Naprezati bo treba in tirati s priganjanjem in krikom težke parizarje na vrh klanca, on bi pa še tako rad spal, tako srčno rad bi jo še potegnil vsaj dve uri. Teh mislij se nikakor ni mogel otresti. Godrnjal je, da pride včasih vse hkrati, včasih pa ni dela pri hiši po več dnij. S to nevoljo je šel tudi naprezat.

Dobre pol ure potem so se premikali težki trije vozovi proti Višnjam. Solnce se je bilo dvignilo že toliko, da je ravno znad Selanove strehe dihala svoje blagodejne žarke voznikom v lice. Za prvim vozom je stopal zložno Bavarec držeč roki na hrbtu. Bržkone je računal, za koliko je sinočnja pijača posegla v mošnjo njegovih zaslužkov. Dospeli so skoro že do vrha, samo še čez zadnji klanček treba potegniti, pa bo prvi voz na ravnem. Tedaj se mahoma utrže veriga med ojesom in prvim parom priprege. Voz se jame premikati nagloma navzdol, Bavarec zamišljen, kakor je bil, ni se umaknil ob pravem času in prišel pod zadnja kolesa — —. Še nekaj trenutkov — in voz je krenil v zgornji jarek ob cesti ter se zvrnil z vso silo. Sladki sirup se je vlekel po cesti kakor očiščena smola. Druga voza so hitro ustavili in hiteli pomagat, a pomoč je bila že prepozna. Bavarcu je šel voz čez noge in vrat. Nič več ni dahnil. Tudi uprežena konja sta bila močno poškodovana.

Tako grozna nesreča se je primerila le redko, zato so bili vsi močno potrti; vsak se je nehoté vprašal: „Kdo je kriv?“ — Preiskali so oba konca verige in spoznali samo to, da je bila res slaba. Selan, ki je prihitel na lice mesta, pokazal je na tihem nekaterim možem, da je bila na utrganem mestu tudi močno prepiljena. „Oni, ki je to storil, imel bo iz nesreče

dobiček; jaz pa ne maram Bajcu škodovati, zato želim, moške, da ostane to med nami.“

„Ptujec je imel tudi denarje“, dostavil je še zlobno Selan, „denarje, ki se pogreznejo brez dokazila v Bajčev žep.“

To je bila Selanu voda na njegov malin.

Okoli se mu je svetilo od veselja, ko se je poslednjikrat ozrl po kraju nesreče, videl prestrašenega Bajca, videl mrtvo truplo ptujčevo, videl prestrašene hlapce, razbite konje in razbito posodo. Sam s seboj srčno zadovoljen jo krene domov.

Nekateri ljudje so strašno neobčutljivi za nesrečo svojega bližnjega.

Jesen je objemala naravo s svojim rjavim plaščem. Ljudje so se oskrbovali z živežem in drvi za zimo. To jih pa ni motilo, da ne bi rekli katere tudi o vojski. Pozno sicer, a vendarle so prišle razne novice tudi Podvelb in v Višnje. O nemirih na Dunaju in na Ogerskem so naši rojaki ugibali po svoje. Ta je trdil, da bi bilo najbolje vse ugonobiti, drugi mu je oporekal, da bi bila potrebna postava, ki bi velela tudi gospodi delati. Na Laškem se je stvar še pletla. Često skozi Hrušico so dodelali pred zimo. Začelo se je ob nji živahno gibanje.

Pri Selanu je bilo navadno življenje. Posebno je bilo samo to, da je nagovarjal Selan hčer, naj vzame namestu Tomaža nekega bogatega vdovca z idrijskih hribov. A ker se je hči upirala, umolknil je tudi oče in ji dal mir. Vesela je bila Anica, da ji je odleglo in da je pustil lakomni oče tako nesrečno misel.

Lepo jutro je bilo v adventnem času. Prvi sneg je pokril zemljo že ped na debelo. Krasen pogled z višenjske planjave! Milijarde zvezdic se leskečejo v mladem snegu. V Beli se drži lahka meglica in tudi drugod po jarkih se vidi soparna tančica, nežna in prozorna kakor dih nedolžnega deteta. Izpred hiš so razmetali mehki sneg. Pred Selanovo hišo je že davno snažno. Tomaž je vstal zgodaj in odmetal, Tomaž ni za ležanje. Toda glej! Kaj je pa to? Orožnika sta prišla in stopila v hišo. Ljudje so se rado vedno ozirali, kaj bi to pomenilo. Nekateri so si že šepetali, da je morda zopet kdo ovadil Selana zastran zveze s tihotapci, sum je letel seveda na Podvelbčane, kateri o taki priliki niso imeli drugega imena kakor „jebajtarji“. Ali kako se začudijo Višenjci, ko vidijo, da ženeta orožnika Tomaža uklenjenega proti Vipavi. Nekdo ga je bil ovadil, da se skriva vojaščini.

Kako žalostno je pogledal Tomaž Selanovo hišo! Prijazno je mignil gospodarju, ki ga je bil pred leti sprejel in kateremu je delal ves čas malone brez računa. Saj ni menda nihče razven Selana več dvomil, da le Tomaž in nobeden

drug bo mladi gospodar pri Selanovih. Kdo bi vprašal po računu, če vé, da dela sebi.

„Hvala za gostoljubje, hvala za prijetna leta pod vašo streho, Bog plati!“ poslavljaj se je Tomaž z domačimi. Anica je ihtela. Videla je, da ima železje na rokah. „Z Bogom, Anica!“ vzkliknil je še, več ni mogel. Zamahnil je z roko, ne, z obema rokama, in veriga je zarožljala. Vse sosede so zagnale obupen jok, tudi možje so pogledovali v stran, in marsikdo je z rokavom prestregel solzo, ki se mu je prikradla na zarjavelo lice. Žal jim je bilo mladenciča, ki ni v šestih letih storil nikomur nič žalega, pomagal pa, komur je mogel.

Orožnika sta tirala Tomaža naprej, Anica pa je šla v svojo sobico, naslonila se na posteljo in razjokala iz dna srca. Tudi Selana ni moglo nobeno opravilo zadržati doma. Morda ga je res ta srčni prizor tako prevzel, da je tiščal strani? Morda se je omečilo njegovo ledeno srce? Pravijo, da kdor naklada greh na greh, ima tudi čim dalje trše srce, po vsaki hudobiji mu bolj odrveni. Slednjič ga ne gane več niti radost niti toga, ne šala, ne pomilovanje. — Selan je šel gledat, ali je pri njegovi tihotapski zalogi nad vasjo ostalo še vse, kakor je bilo. Opazivši, da ni bilo nikogar blizu, vrne se vedrega čela v vas, kjer je takoj pravil sosedu, da bo danes dober saninec. Hlodi bi se dali izvrstno vlačiti iz gozda. Kazal je tako zadovoljen obraz, kakor bi mu ne bilo nič za izgubljenim zetom.

Nekaj dnij potem so vedeli že na daleč okoli, kdo je izdal Tomaža. Anica je govorila:

„Šimen je bil res zlata duša, dokler ga ni prevzela strast. Meni se je hlinil, da se žrtvuje, v resnici je pa le izdajalec. Sklenil je, da ne dobi mene nihče, ako ne on.“

Huda zima je bila tisto leto po naših krajih. Lenček je trdil, da se z zimami „po stari navadi“ vrnejo v našo deželo tudi stari boljši časi. Snega je nanoslo, da si kar strmeli. Ljudje, ki so brali časnike, pripovedovali so, da je začelo tudi vreme prekucijo. Pred božičem pa še ni bilo posebno veliko snega, in malo pred božičem je bila tista nedelja, ki je spravila vse Višenjce v grozno zadrego.

Domačini Višenjci so stiskali pesti oni dan, ko sta orožnika odvedla Tomaža. Cesarska postava zahteva svoje, toda gorjé, stokrat gorjé izdajalcem! Do prihodnje nedelje se je povsod raznesel glas, kdo ga je zatožil. Pri nas in menda tudi drugod je navada, če v sosednji vasi nakuri kdo kakšno prav grdo ali prav neumno — pametna se ne prime tako rada —, prime se potem neljubi sloves cele vasi, celega kraja.

Tisto nedeljo po maši torej je bilo, ko je koračil pred cerkvijo Trčetov France, imenovan tudi Srdin, pod orehom in vpil, kakor

da je on danes občinski birič ali sodiški sluga, ki naznanja ob takih prilikah različne dražbe:

„Obesiti jih treba, nič drugega kakor obesiti, primaruha, vse Višenjce! Takega človeka, kakor je bil Selanov Tomaž, izdali so vojakom. Več je bil vreden, kakor vsi „bobarji“ skupaj. In kdo ga je izdal? Verjemite mi, fantje in možje in vi, kar vas je tam zadaj, pismo že imajo, da nikdo drugi kakor škrijcar, kateremu je smrdel duhovski stan. Ta je izdajalec. Pa se hočejo Višenjci še nam nekaj zastavljati, da smo“ — „jebljatarji“ ni hotel reči — „da smo v zvezi s stražniki, česar ni še nihče izpričal, a oni so izdajalci Škarjotje: to sem dokazal jaz sedaj, primaruha, da sem.“

Vsi so mu pritrjevali, njegove besede so veliko zalegle. Ko je nehal, začelo se je splošno godrnjanje. Višenjci, kar jih je bilo ta dan pri maši, vsi, tudi dekleta, zmuzali so se, kakor da so nekaj pozabili, v cerkev, v resnici so pa pod cerkvijo poskakali čez pokopališčni zid in se skrivaj skobacali po Severjevi njivi in naprej pod vasjo domov; tako jih je bilo sram.

Še tisti večer so sklenili, da se sploh ne sme več Podvelbčanom zabavljati. Če bi se kdo izmed Podvelbčanov vendar kdaj spozabil, zavrniti ga treba: „Molči, no, saj smo sosedje! Vi veste naše slabosti, mi vemo vaše; molčimo, pa ostanejo med nami!“

To je predlagal Žepa, poprej pri Bajcu, sedaj pri Selanu veliki hlapec, ki ima v vasi važno besedo. Sicer ga še vedno rad vleče, a nekaj je prihranil, in marsikdo že vé, da Žepa ne bo služil več dolgo. Kupil je oni dan majhno hišico, izbrano ima tudi že nevesto, nekdanje deklo pri Bajcu. Tje pojmeta uživat sad svojih mladih let. Žepi so pravili „Vičanje“, da se dela tam nekje po svetu železna cesta, ki bode segala v kratkem tudi do Trsta in naprej na Laško. Tedaj ponehajo vse vožnje, ker po železnici gre „kar samo“, hitreje in boljši kup. Ko se to zgodi, tako je sklenil Žepa, tedaj opusti grešno veselje s kozarcem. Zato je imel že sedaj nekaj več veljave.

Stari Lenček, ki je med Višenjci odločeval o njihovem življenju in smrti, ker je ozdravil Tomaža, bil je spoštovan kakor pravi zdravniški dohtar. Tudi on je zastavil svojo besedo in potrdil Žepin predlog. Soglasno so sklenili ne zabavljati in ogibati se vsakoršnega pričkanja kakor poglavitnega greha.

Bog varuj, ko bi se bil Šimen Bajec prikazal ta večer med njimi, huje bi se mu bilo godilo, stavim, veliko huje, kakor med laškimi kozjebradci. Celó njegovega očeta so zbadali s strani, dasi ni bil nič kriv.

Prav tisto nedeljo je bilo tudi, ko je Selan poklical pozno zvečer Anico k sebi v zadnjo

sobo in ji namignil, da pridejo v nedeljo po božiču snuboki, naj se pripravi; poroka bode pa ta pust. Deklica se je čudila, da se sedaj očetu tako mudi. Matiju je pripovedovala sicer dan poprej, da jo misli oče možiti, a tako hitro se vendar ni nadejala. Očeta ni slišala, ko je zadnji čas veselo hodil ob ognjišču, često se tudi drugod pogovarjal sam s seboj, veselo mël si roke, imenoval neka ptuja imena, pa govoril o tisočakih.

Anica je molčala.

To ni bilo Selanu prav. Mislil je, da jo s tem razveseli. Nikakor ni mogel dočakati, da bi izpregovorila, zato je nadaljeval, da bi jo bolj prepričal:

„Tomaža ni več. Sedaj vendar ne moreš reči, da zaradi njega ne maraš drugega.“

Očetova mrzkost, s katero je govoril te besede, vzbudila je v dekličjem srcu nevoljo:

„Verjemite, oče, da prav zaradi Tomaža ne mislim se nikdar več možiti. Stara sem zadosti, da lahko tudi sama odločujem o tem. Svet se mi je prignusil.“

„Aj, aj“, dé oče zamišljeno, „morda pa misliš celó v samostan? Nuna bodeš, kaj ne, sedaj, ko si se naveličala sveta, naveličala moških! Hm, lepo je to, pomisli: najprej Šimen, potem Tomaž, do tretjega pravijo, pride rado, sedaj morda kak Janez, ne? Lepa hči, lepa!“

Še nikdar se ni njena duša tako zgrozila nad očetom, kakor sedaj, ko ji tako lahkoma in tako živo očita neresnico. Slabost jo je premagala, obraz je zakrila s predpasnikom in bridko zajokala. Za nekaj časa si obriše oči, kjer so še blestele solze, pogleda očeta najprej preseče, potem popolnoma mirno in pravi:

„Torej vi, moj oče, upate si, dobro vedoč, da ni resnica, meni očitati kaj takega? Morda tudi tam po svetu, koder zame snubite, govorite tako? No, potem se ni bati, da mi kmalu koga usnubite.“

„Ne huduj se, jaz že vem, kako in kaj se govori z ljudmi. To, kar sem rekel, vedó že vrabci na strehi. Pomisli, da ga zato ne dobiš nikjer blizu. Treba pogledati kam dalje.“

„Dobro“, seže mu hči v besedo. „Ko pride, povedala mu bom, kako mislite vi o meni. Če treba izbirati, ali ni bolje po nedolžnem trpeti vse žive dni v samskem stanu, kakor nositi neradovoljno zakonski križ.“

„Naš snubok ima denarje“, zine Selan naglo, misleč, da jo to gotovo premoti.

„Denar je nesreča“, reče dekle in čaka, kaj odvrne sedaj oče. Selan ni slutil, da se mu bo Anica tako upirala. Mnogo se dosedaj ni menil zanjo; mislil je, da ne more in ne sme drugače delati, kakor on hoče. A sedaj je videl, da ne gre, dasi ga ni vsakdo z lahka spravil v zadrego;

lastna hči mu je tako zamašila usta z njegovo lastno neprevidnostjo, da ni vedel, kaj bi rekel.

„Torej v nedeljo po božiču pridejo, veš!“ pravi bolj prijazno, da bi skrtil jezo.

„Naj pridejo“, dostavi hči malomarno in gleda topo za očetom, ki je odhajal iz sobe. Čutila je, da je za sedaj obveljala njena, vendar je to ni veselilo. Prihodnjost se ji je zdela nejasna, življenje ogrenjeno do konca.

Snubokov ni bilo, a tudi mirú ni bilo več v Selanovi hiši. Mati je potegnila s hčerjo, kolikor si je upala nasprotovati oblastnemu možu, in domačih nemirov ni bilo ne konca ne kraja.

O svečnici je prav tako vstrajno snežilo in kadilo s snegom kakor o sv. Treh Kraljih. Pozneje je mesec svečan kakor po navadi nekoliko nagibal na mehko vreme, a vrstilo se je s hudim mrazom, in sneg se ni zganil nikamor, kakor da ima za delj časa v najemu naše planjave. Zadnjo poskušnjo je naredila zima o sv. Jožefu; dobro se ji je obnesla. Vsi so sklepali, da bo prigazil po snegu, kolikor ga je bilo, v deželo ne samo sv. Jurij, marveč tudi sv. Florijan in najbrže celó sv. Urban. Toda obrnilo se je drugače.

Konec sušca je bil že topel, nekateri deževi v prvi polovici aprila so snegu mnogo škodovali. Krčil se je in krčil, dasi ne rad. Snežnica je tekla kar v potokih. Po presledkih so se prikazali prvi podleski, ko je prišla v deželo novica, da je na Laškem zmagal Radecki. Vsakdo je hvaležno vzdihnil proti nebu, v prsih se je pa razširil ponos: „To smo storili mi, Avstrijci! Ne bojimo se še Lahov, ne!“

Nekaj tednov pozneje so se vračali nekateri polki z Laškega domov.

Velik je bil hrum, ko so odhajali na boj, a še mnogo večji je bil tedaj, ko so se vračali zmagovalci v svojo domovino. Od prvih vrst v polku pa do zadnjega moža, ki ga je ožulil čevelj, da je nehoté zaostal, vsi so vriskali, vsi pevali. Kamor so prišli, sprejemali so jih kot brate, kot junake. Povsod so jih čakali ljudje s krepčili in pa z vprašanji: „Ali gre tudi naš? Ali ste videli naše? Jeli naš še živ?“ Odgovor na ta vprašanja je bil večinoma neodločen, čestokrat tolažil, a marsikdaj tudi grozen, srce pretresujoč: „Padel je, zagrebli smo ga. Sporočil vam je poslednji pozdrav.“

Še tužnejši je bil pogled v bolniške vozove, kjer so vzdihovali bojovníki za ranami, kakoršne so v čast, ponos in slavo domovine, velike Avstrije.

Kolikor vóz je šlo mimo hiše, skoro vse je pregledala Anica, a nikjer ni našla domačih obrazov. Hudo, hudo ji je bilo. Slednjič ji nekdo sporoči, da je padel Mate Vrbica. Uboga deklica bi se bila skoro zgrudila na tla poleg voza. Silna žalost se je loti. Najrajša bi umrla z njim.

Za nekaj dnij se je polegla žalost in izpremenila v strašno sovraštvo do Šimna. Zakaj, kdo drug je vsega kriv, kakor on! V tem trenutku se ji je zdel najbolj zaničevanja vredno bitje na zemlji. Pozabila je vse, vse: pozabila, da sta bila nekdanj prijatelja, da se je mnogo trudil ž njo, prej ko je znala brati in pisati, pozabila, da je bil ž njo kdaj res dober kakor brat; sedaj ni zanjo Šimen nič drugega kakor najnesramnejši izdajalec, katerega je slepa strast pripravila do tega.

Oče Selan ni kazal, da ga je novica o Tomažu, ali Mati Vrbici ganila ali vsaj iznenadila. Na skrivnem se je celó hudomušno nasmehaval, češ, sedaj ima menda zadosti, sedaj ga ne bo več čakala.

Nekaj dnij pozneje so raznesli po Višnjah novico, da je ostal na Laškem tudi Šimen Bajec. Na njegovem domu je bil ta dan pravi dan nesreče. Oče je taval okoli, mati je jokala na tihem, brata in sestra so lazili kakor megle po hiši. Vsi upi, katere je kazala njegova mladost, šli so sedaj popolnoma po vodi. Matija je spoznaval vedno bolj jasno, da se ima odslej zanašati jedino sam náse. Zadnja rešilna zvezda, da mu namreč pomaga kdaj sin zopet na noge, skrila se je za oblake.

Težko je délo družini tudi to, da padlega Šimna ni nikdo pomiloval, seveda izdajico — —. Najtežavneje je pa opisati čustva, katera so Anici objemala srce v tem času. Hudo, hudo je bilo njeno sovraštvo, tako hudo pa vendar ne, da bi mu želela smrti. Dalje ko je premišljevala o padlih mladeničih, bolj je spoznavala, da je bilo obeh škoda, seveda jednega bolj ko drugega. To je že tako odločilo njeno srce.

V splošni razburjenosti se ni nihče spomnil, da bi bilo dobro še natančneje pozvedovati o zaostalih vojaki. Poglejmo torej, kakšno je tam doli na Laškem, kjer se je bil pred nekimi dnevi hud boj!

Dolge vrste sveže nasute prsti po planjavah okoli Novare nam glasno pričajo, da tu počivajo borilci za slavo domovine. Tu in tam sfotó vrana s tal in se vsede na razstreljeno drevo. — Vse tiho, mirno je med vrstami grobov. Tu naši, tam sovražniki, a nasprotstva med njimi ni več. „Smrt pobrati pod lopato, kar rodil je beli dan.“ Odbiti vrhi dreves, osmojene skale, razorana in mestoma zopet uhojena zemlja, na raznih krajih pobarvana z neko rdečo očrnelo maščo . . . vse to kaže, da je imela tod bogato žetev — smrt.

Tam-le v novarskih bolnicah pa hirajo in dozorevajo za zadnjo pot v strašnih mukah še mnoge žrtve. Ni jim bilo usojeno, da bi z drugimi počivali v gomili.

Stopimo v bolniško sobo!

Karbolni duh udari v nos, da bi vrgel človeka vznak. Vzdihi in molitev, ječanje in godrnjanje odmeva od vseh strani. Tu stopa med vrsto bolniških postelj usmiljenka. Mudi se ji po krepilo. Tam druga tolaži vzdihujočega trpina z nebeškim veseljem, ondi pritiska duhovnik umirajočemu na usta zadnje tešilo — križ. Nekoga tam-le ravnokar nesó v mrtvašnico. Končal je trpljenje. Sploh se pa pozna na sleharnem bolniku neka stopinja smrti. Kolikor bolnikov. toliko je tudi smrtnih stopinj. Prva teh stopinj je že zibelka, poslednja je mrtvaška rakev.

Na neki postelji prav blizu izhodnih vrat, koder se nikdo več ne vrne živ, zganil se je bolnik, o katerem so že mislili, da so mu ure seštete. Lučica ob nogah mu je skoro dogorela. Mahoma stopi k njemu usmiljenka, migne zdravniku, ki takoj prihiti, pregleda bolnika in reče:

„Zmagal jo je. Čez dve uri ga prestavite na tretje mesto nazaj.“ Sestra stoji poleg postelje in ga opazuje. Kakor je bilo videti na bolnikovem obrazu, da se mu vrača zavest in ž njo telesne moči, tako se je poznala tudi na njenem licu radost. Blagor mu, ki more z nesebičnim srcem pomagati svojem bližnjiku!

Drugi dan vpraša bolnik s prisiljenim glasom, katerega je razumela le sestra:

„Kje sem?“ Ona vstane, stopi k njegovemu vzglavju in reče:

„Pri dobrih ljudeh. Prosim, mirujte! Zdravnik je zapovedal. Vse zveste pozneje.“ Bolnik zapre trudne oči, kakor da dremlje; poznalo se mu je, da se mu obrača bolezen na bolje. Spalni, pokoril se je zdravnikovemu povelju. Usmiljenka zopet sede poleg njega in pazi na sleharni njegov migljaj. Krogla mu je prebila prsi na desni strani, kakor mrtvega so prinesli iz bojnega dima sém-le v bolnico in mu ustavili kri. Tri dni je ležal nezavesten. Stoprav danes je nekoliko več življenja v potezah njegovega obraza. Če natančneje motrimo te poteze, spoznamo, sicer ne lahko, a vendar trdno, da bolnik ni nihče drugi kakor Šimen Bajec.

Pozneje so ga prenesli še dalje od usodnih vrat, kjer sprejemlje smrt svoje povablence. Tu se je popolnoma zavedel, sestra mu je razložila v kratkem, kaj se je zgodilo ž njim zadnje dni in kako je končala vojska. Zadovoljen, sladek nasmeh mu je zasijal po obrazu, ko je slišal o zmagi. Sosed njegov na desni, ki je mrzlično šklepetal z zobmi, poslušal je to pripovedovanje kar najpazljiveje, a videlo se mu je, da ne razumeva. Gotovo bi veselilo tudi njega, ko bi slišal, da nima zastonj prestreljene noge, da ni zastonj izgubil toliko krvi.

„Hvala Bogu“, vzdihne Šimen na tihem, „da ni bilo zastonj vse grozovito mesarsko klanje!“

Nekaj dnij pozneje se obrne sosed zaupno do Šimna vprašajoč ga, odkod je doma. Jezik ga je razodeval, da ni rojen Lah, samo za silo je lomil laščino.

„S Kranjskega sem!“

„Tako, s Kranjskega?“ nadaljeval je oni takoj slovenski, „potem sva rojaka.“

„Jaz sem Dolenjec.“

„Jaz pa Notranjec.“

„Tako? Notranjec? Odkod?“

„Od Vipave.“

„Od Vipave?“ začudi se Dolenjec in pogleda Šimna natančneje v lice. Toda obraz je bil temu tako izpremenjen, da ni mogel oni ničesar do-
gnati. Zato reče:

„Jaz sem bival tam več let“, dostavil je mirneje, ne sluteč nič hudega.

„V Vipavi?“ vpraša Šimen.

„Da, blizu tam.“

„Kje?“

„V Višnjah.“

Šimen molči nekoliko časa, kakor da kliče nazaj spomine iz prošlih dnij. Obraz mu zasije srčne zadovoljnosti. Dobil je rojaka, ki mu prej sicer ni bil najljubši, a sedaj jedini, kate-
rega pozna, kateremu lahko potoži svoje gorje. Anica je sicer res med njima, ali nekaj dnij je stoprav, kar je smrti gledal iz očíj v oči, in v tem pogledu zatemni pogled tudi najblago-
dušnejšega človeka. Veselo reče Šimen:

„Ti si Tomaž — Mate Vrbica; kdo te je pa izdal vojakom?“

„Tudi ti veš to?“ vpraša Tomaž zvedavo in vzdigne glavo, da bi bolje videl rojaka.

„Seveda vem; jaz sem Šimen Bajec.“

„Izdajalec!“ vzklikne Tomaž in se obrne v stran. Za nekaj časa pa pokliče strežnico in prosi, da bi ga prestavili od tega-le ostudnega človeka.

Šimnu je nekaj zahreščalo v prsih, jel je bluvati zastalo in sesedeno kri. Potem mu je bilo bolje, a oslabel je zeló. Dolgo, dolgo je ostal v nezavesti, in ko se je prebudil, ni bilo na sosednji postelji nikogar več. Vprašal je sestro, kam je došel njegov tovariš, in dobil odgovor, da je na lastno prošnjo prestavljen v drugo sobo. Tudi je že toliko boljši, da si lahko sam pomaga nekoliko.

Šest tednov pozneje je Šimen pisal domov. Odgovor, ki mu je prišel v nekaj dneh, pretresel ga je huje, kakor sovražna svinčenka. Zjokal se je Šimen na postelji in bridko potožil sestri svojo nesrečo. Zdelo se mu je, da pritiska grozna, nepoznana težava na njegovo dušo, srce in na vse življenje. Sedaj si je res prav srčno želel zopet onega trenutka, ko je bil malone mrtev. — „Torej tudi ona, da, tudi ona, mati njegova veruje, da si je onečastil ime, da je onečastil domačo hišo z grdim izdajstvom? V službi bi

bil to storil le iz dolžnosti. Ne bi mu bilo treba iskati okrvavelih bojnih lovorik na novarskih planjavah. Mari ne vé Anica, da je storil tako le nji na ljubo? Ali je morda tudi njo oslepilo nezanesljivo javno mnenje? Da, tako si misli: Ko je poskusil zadnji korak, da bi me pridobil, in sem ga odbila, šel je in ga izdal.“

Šimen se je premétal na postelji, ne meneč se za rano, ne meneč se za zdravnikova povelja, premétal se je z leve na desno, z desne na levo in vzdihoval: „To je grozno, grozno!“

Sestra ga je tešila z božjo previdnostjo. Bila je jedina oseba na svetu, ki je verjela, da je Šimen nedolžen.

„Potrpite, potrpite“, govorila mu je, ko je bil Šimen potopljen v žalostne misli. „Bog vé, kakšno drugo veselje vas čaka za to na svetu; če ne tukaj, pa tam; kogar Bog ljubi, onega tepe.“

Lepe so se zdele Šimnu te besede, a preveč je bil otožen, da bi premišljeval njihov pomen.

Narava hodi svoja pota. Premaga tudi žalost in srčne bolečine, pomaga ji zdravnik za vse bolezni — čas. Vse na svetu je premenljivo, stalna je le prememba.

Šimen je ozdravel in zopet nastopil službo. Nadejal se je boljših uspehov kakor pred bojem. Tolažilo ga je vojno odlikovanje, katero je prejel za svoje junaštvo. Domov je pisal redkoma, še redkejši so bili odgovori z doma. V daljnji Lombardiji, kjer je služboval, premišljal je včasih na samem nekdanje dni; tedaj mu je duh vsplaval nad domačo vas, nad domačo hišo. Vse, vse jim je hotel povedati, vse razložiti, vse dokazati. Saj je tako srčno želel videti drago domovino. Ljubezen do nje mu je plamtela v ptujini še močneje kakor v onih časih, ko je opazoval lepoto domačih krajev in obžaloval njih pozabljenost, obžaloval tmino, v katero se zakriva še premnogi kotiček naše lepe domovine.

Toda kakor je nad Dantejevim peklom jemal vstopajočim sleharno upanje rešitve napis: „Lasciate ogni speranza voi ch'entrate! Pustite vse upanje vi, ki vstopate!“ — tako so tudi Šimna vzdramili iz teh razmotrivanj klici: „Izdajalec, izdajalec!“ Domorodno ljubezen so mu grenile besede, katere mu je pisal z doma nekdo po očetovem naročilu.

„Ne vračaj se domov, ker so vsi hudi náte! Življenje bi ti bilo tukaj huje kakor v živem peklu. Jaz verjamem, da si nedolžen: kje imaš dokaze, da prepričaš druge? Tudi mene so že obdolžili in dolžé marsičesa, a radovoljno prenašam vse.“ Šimen si je dobro zapomnil očetove besede ter se zakopal v stanovske skrbi. Življenje mu je ginilo jednolično, a ne brez koristi. Službo je opravljal vestno in natančno, njegovi predstojniki so bili ž njim zadovoljni, kar mu ni bilo v kvar.

Vse drugače se je preminjalo v Višnjah. Dve leti po laški vojski, blizu tri leta potem, ko je bila odprta cesta do Logatca, bil je gostilničar sam Selan. Bogastvo mu je teklo res kar kupoma v hišo. Zaradi tega pa še ni opustil prejšnjih postranskih dohodkov. Trdno se je še vedno držal tiho-tapcev, in oni so se držali njega. Neki večer se je vračal prav pozno z dela v skri-vališču nad vasjo. Petelinje so že peli. Nasproti mu prihitita žena in hči, prestrašeni in le na pol oblečeni. Nobena ni mogla izpregovoriti besedice. Šele, ko ju vznemirjen popraša tretjič in četrtič, kaj se je zgodilo, odgovori Anica: „Tatje, tatje!“

„Kje so tatje?“ — vpraša Selan jezno. Bal se je res nesreče in rad bi bil zvedel vse hkrati.

„Pri nas so bili po noči. Vse denarje so pobrali“, dé žena.

„Bil je pa menda že oni peklenski Medlišek.“

„Ne vem, kdo je bil; pobrano je vse, kar je bilo gotovine.“

Brez sape jo ubere Selan v hišo in preleti vse sobe in shrambe. Vse je bilo sicer v redu, le iz njegovega predalnika so bili pobrani denarji.

„Sedaj smo be-rači!“ rjove Selan, ruje si lase in leta kakor divji po hiši. Popraševal in ugibal je, kdo in odkod so bili tatje.

Angel mirú.

(Nagrobni spomenik v Pragi. Modeloval Antonin Popp.)

„Pod streho je nekaj zaropotalo“, pravi Anica, „šli smo gledat, a nikogar ni bilo videti. Potem je nekdo prav močno zaloputnil vrata vaše spalnice. Mati je hitela v sobo, pa zopet ni videla nikogar, le denarja ni bilo.“

Selan se ni umiril več dnij. Kakor besen je letal po vasi, popraševal in pozvedoval. Tiste dni potem je kupil Bajški Matija par volov na vipavskem semnju. S težavo je zbral toliko denarja, rekli bi, da ga je zbiral z vseh vetrov. To pa ni nikakor oviralo Selana, da ga ne bi s svojim strupenim jezikom sumničil, češ: Glejte, odkod je dobil denarje! Če jih ni pograbil ravno sam, bil je v zvezi s tatovi. Toda kmalu je kazalo, da bledí Selanova zvezda.

Neko jutro je stopal zamišljen pred hišo, zrl v tla in poslušal, odkod drdrá prihajajoči voz. Roke je imel sklenjene na hrbtu, glavo pa je pripogibal k tlom ali vspenjal kvišku kakor kokoš, kadar pije. Zadnja nesreča ga je sicer potrla, a strla ga ni. Nekdo prihiti za njim in mu zašepeta na uho: „Oče, tatje so naročili, da so to pot opravili brez Bajca, drugič povabijo vas s seboj. Nehajte!“ Bil je človek srednje rasti, na pol raztrgan, zarasel, bos. Na glavi je imel oguljeno polhovko, v roki pa debelo gorjačo. Selan se ga je prestrašil, saj je stopil predenj, kakor da ga je zemlja bruhnila iz sebe. Tako naglo je govoril, da ga še pogledati ni utegnil. Izgovorivši, izgine kakor senca.

Nekaj časa je Selana obhajala misel, da ga je obročil sam peklenšček. Prekrižal se je in jo potegnil v hišo. Ni dolgo preudarjal, kaj pomenijo te besede. Tatje mislijo še priti.

Odslej ni imel več vesele ure. Čemu bi se trudil? Najlepše nade so mu izpodletele. Hči ga neče slušati, lepi tisočaki, ki jih je nabral in hranil za starost, šli so tatovom v nenasičene žepe, in sedaj kaže, da bodo vsi njegovi dobički le zanje.

To je bil prvi dan v Selanovem življenju, ko ga je zapustila lokavost, ko ga niso več mikali veliki dobički. Odslej se ni več dosti brigal za gospodarstvo, gostilna je šla navzdol. Tatov ni bilo, pa saj bi tudi ne bili ničesar našli.

Šimen se je popenjal v službah od stopinje do stopinje. Ni mu bilo sicer mnogo na tem, ali ga povišajo v službi, ali ne. A menda prav zato se mu je godilo nenavadno dobro. Žarek veselja je obšel Šimna, ko je prvokrat poslal očetu večjo vsoto denarja. Njegove potrebe so bile skromne, leto za letom je deval več na stran za prihodnje čase.

Od doma so mu poslali menda v povračilo nekoliko suhih kranjskih klobas, domači duhovni pastir je priložil nekaj številč „Novic“, češ, slovenski rojak tam v daljni ptujini naj zvé, da

smo tudi mi oživeli, da se vzbujamo, da vstajamo . . .

„To je bil zopet trenutek človeškega življenja!“ vzdihnil je Šimen, ko je neutegoma prebral „Novice“ od konca do kraja. „Sedaj bo bolje, hvala Bogu!“ reče in prebere očetovo pismo. Potem se loti klobas; prav take so bile, kakor nekdanje čase.

Šimen ni vedel, koliko se je premenilo v desetih letih, kar ga ni bilo doma, v Višnjah in sploh ob veliki cesti. Naglo, naglo je sililo novo življenje v obcestne kraje, življenje sicer truda-polno, a resno, mirno, stalno in zanesljivo. Po vojski na Laškem leta 1849. je sicer še nekoliko časa cvetlo vozarstvo. Pozneje so dodelali železnico z Dunaja v Trst. V dobrih petih letih so se ceste izpraznile, trava je silila nanje z leve in desne. Kaj bi govorili o gostilnah! Gospodarji so posedali in tožili o slabih časih, slabih letinah, konji so čili rezgetali v hlevih, hlapci so leno smrčali po vozeh in jaslih. Z gospodarji so čakali, da pride kaj posebnega, da pride zopet nekdanja tesnoba, nekdanje življenje na cesti; prišlo ni pa nič.

Železna kača, kakor je govoril Žepa, prišla je v Ljubljano, pozneje se je vlekla tudi do Trsta. Tedaj se je zgodilo, da nekega dne ni bilo nobenega voznika od nikoder. Kar je bilo domačih, ustavljali so se sicer še v gostilni, ali kaj je to! Zaman so se milo pogledovali velikanski prazni lonci na polici, zaman so se ponujale obsežne ponve s kuhinjske stene. Rade bi imele vsaj jeden dan v letu boljšo vsebino od vsakdanjega praha in pajčevine, toda nič! Preživele so se, in kdor se je preživel, ni za drugam ko za v grob ali pa za v staro železo. Kotel s črno kavo, ki se je prej mogočno zibal nad ognjem, leži pozabljen v kotu med staro ropotijo. Zadovoljen je, če ga preširne noge puščajo na miru.

Selanova Anica je sedaj tudi že devica v srpanu. Za najemnicami stopa na polje, da le opravi doma kuho. Mati ji je umrla pred nekaj leti. Z očetom ne živita sicer v najlepši prijaznosti, a ljudje, ki hočejo tudi nekaj vedeti, pravijo, da se s starim Selanom ne dá živeti zložno in mirno. Siten je, prejedljiv in samoglašen. Anica mnogo trpi ž njim, pa trpi in prenaša voljno.

„Oče je le oče“, pravi včasih svojim vrstnicam, ki se ji čudijo, da more biti tako potrpežljiva.

Prememba, kakor smo jo opisali zgoraj, godila se je ne samo v Višnjah, marveč povsod ob velikih cestah: Podvelbom, na Lozicah, na Razdrtem, v Planini, v Logatcu, na Vrhniki in po vsem Krasu, koder vodi široka dunajska cesta, kakor tudi po vipavski dolini do Gorice

Povsod prazna cesta, prazne gostilne, prazni sodje in večinoma tudi prazni mošnjički.

Ni čuda, da so se neprevidni ljudje bali železnice. Le polagoma so se zopet lotili njiv, travnikov in živine.

Selanu je prizadela tudi ta prememba mnogo izgube. Konji, vozovi z opravo vred so šli za slepo ceno. Slabo obdelana zemlja je dajala le skromne pridelke. A vrhu vsega je Selan sam močno slabel. Jedina rešitev se mu je zdela ženitev njegove hčere. S tem bi bilo vsem pomagano, tako je mislil. Ko dobi bogatega zeta — to mu ni šlo iz glave — pojde vse zopet po starem tiru.

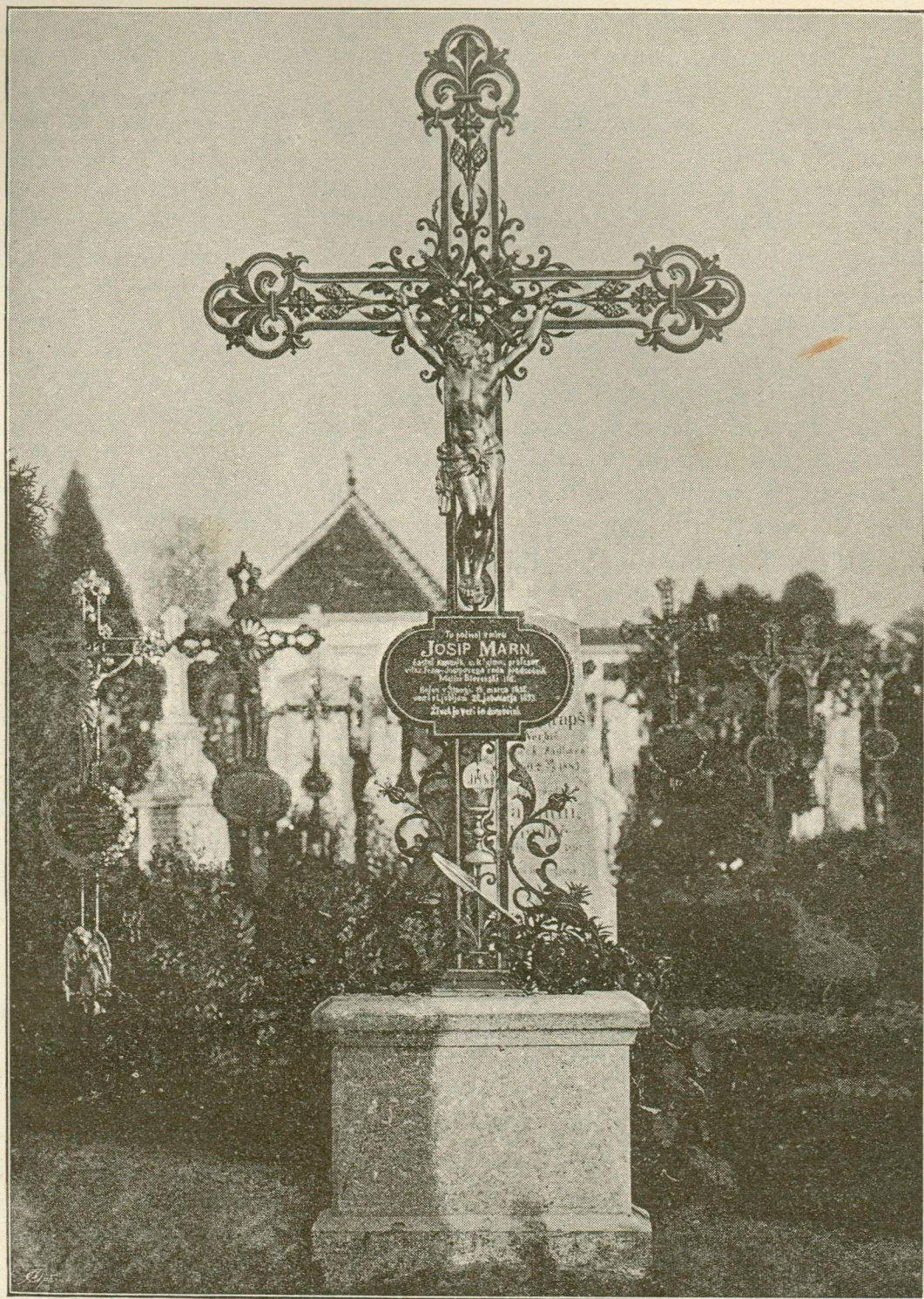
Nekega dne pokliče zopet svojo jedinico k sebi in jo nagovarja, naj se vendar odloči za možiteva.

„Izgubljeni smo“, tako je vzdihoval stari mož. „Nekaj starih gostilniških dolgov še imam iztirjati za letošnje davke, potem bom pa gledal skozi prste. Sama sva, delati nima kdo. Anica, ti se moraš omožiti. Pomisli, jaz, tvoj oče, ki sem bil nedavno imovit, čislani mož, videl bom kmalu, kako propade posestvo, katero sem sam pomnožil tako znatno. Anica, prosim te, samo take sramote ne na mojo glavo!“

Toda Anica je vedela, da oče ne uide tej sramoti. Njegovim prošnjam za možiteva se je izognila tako, kakor že mnogokrat prej, ko je očetu z njegovimi lastnimi besedami zaprla usta. Danes je le še dostavila:

„Tomaž je še živ. Pri vojakih je; ko se vrne, njega vzamem, drugega nikogar.“

„Tomaž je revež, revež!“ zavpije nad njo Selan.

Spomenik na gomili Josipa Marna.

(Izdelal Jos. Rebek v Ljubljani.)

„Oče, revež je res; pomislite pa, kdo pride in zamaši svoj denar v naše razdejano posestvo?“

„Molči, nesrečnica, ti si vsega kriva! Zakaj se nisi omožila o pravem času? Vse bi bilo prav. S svojeglavnostjo bodeš pokopala mene in naše imetje.“

„Oče, jaz nisem kriva ničesar. Vsega ste krivi sami, ker ste hrepeneli vedno po bogatejšem zetu. Ali niste bili izprva zadovoljni s Tomažem? Celó priporočali ste mi ga, kakor ste se prej radostno nadejali, da vzamem Šimna, kateri — toliko lahko rečem — ni bil zame. Slednjič ne morem jaz prav nič za to, če se

moje srce ne suče tako, kakor vaše misli. Kar je imelo priti na našo hišo, mislim, prišlo je že vse. Ko je jelo propadati vozarjenje, napovedal se nam je bil tak konec.“

„Torej si ti s svojo prebrisanostjo vedela naprej, kaj se zgodi?“

Dekle je spoznala, da je tu začetek resnega razpora z očetom, zato je zasukala besede drugam.

„O teh rečeh je nepotrebno govoriti. Saj se ne dá več pomagati. Po kaj bi se celó prepirala!“

„Seveda, ti si bila zmerom svojeglavna.“

„Ne vem, ali je to svojeglavnost, če se jaz držim tega, kar je bilo nekdanj tudi vaša resna volja, oče. Tomaža bi vzela še danes, če bi le maral zame.“

„Nikdar ne bo Tomaž moj zet, toliko ti povem, ako ne prinese v hišo toliko, da me reši sramote in propada.“

Ta pogovor se je vlekel še dolgo, končaval se je pa tako, kakor že mnogokrat prej: Anica se je namreč potezala za Tomaža, oče za denar.

VI.

Najhujša je vseh bolečin
Kesanje, krivice spomin.

Gregorčič.

Bilo je blizu najst let po vojski na Laškem. Nekega jesenskega večera se je sukala Anica po navadi v kuhinji, da bi pripravila večerjo. Očeta ni bilo doma, pričakovala ga je pa Anica, da pride prav kmalu. Šel je bil zjutraj v vipavski trg, da iztirja nekaj zaostalega dolga.

Prav tedaj pa jo primaha v vas neznan ptujec z zveznjem na hrbtu in palico v roci.

Prišedši v vas, oziral se je pazno sem in tje, kakor bi nečesa iskal. Čudno se mu je zdelo, da je vas tako prazna. Nekdanjega vpitja, ropotanja in razbijanja ni več. Vse je mirno kakor zamrlo. Pride do Selanove hiše. Ne da bi pomislil, ali je spodobno stopiti v hišo, ki ne kaže nad vrati gostilničarskega znamenja, gre naravnost v kuhinjo, kjer je mešala Anica v nekem piskru. Ni zapazila prišleca, dokler ni bil skoro zraven nje.

„Mož, kaj bi radi?“ vzklikne in odskoči prestrašena do zida nazaj, držeč kuhalnico v roki.

„Ali je oče doma? Ž njim bi rad govoril.“ Po teh besedah je pristopil k ognju, ki mu je nekoliko razločneje osvetlil lice.

„Ne, ni ga doma. Šel je v Vipavo, vsak trenutek ga pričakujem“, dé Anica in še vedno bojzljivo opazuje ptujca, čegar glas se ji je dozdeval vedno bolj znan.

„Prosim, povejte, odkod ste, potem pa sedite za ogenj! Večer je hladen; prav nič ne škoduje, če se človek primakne k ognjišču.“

„Hm, odkod sem“, ponovi, kakor bi se smehljaj, ker ga Anica ne pozna več. „To je težko povedati. Povsod sem doma in pa nikjer. Vojak nima doma.“

„Saj vi niste vojak!“ začudi se Anica in ga pogleda natančneje.

„Sedaj ne več, a bil sem, Anica!“

„Morda —“ zasmije se ona, hoteč nekaj reči, a beseda ne gre iz grla, in ne gre. Zato ji pomaga Mate:

„Morda sem jaz Tomaž Vrbica?“

„Pa — ni mogoče!“ reče ona iznenajena in mu seže v roko. „Zdrav Mate! Ali si sedaj prost vojaščine?“

„Zdrava, Anica! Kako je, no?“

„Tako, tako! Hvala Bogu, da ni slabeje!“

„Prost sem, prost“, nadaljuje Mate, „a nogo so mi prestrelili pred najstimi leti na Laškem. Nekaj malega mi včasih nagaja, a ne dosti. V vojski sem se obnašal vrlo, zato so mi odpustili nekoliko kazni.“

Še dolgo, dolgo se je pletel pogovor. Mate je imel veliko povedati. Saj so mu pretresali srce tako različni spomini. Anica, ne sluteč, da je že pozno, pozabila je sama na večerjo, pozabila je ponuditi jo Tomažu, pozabila je tudi, da ni še očeta.

Sram je je bilo, da ni vedela, kam bi se dejala, ker se je zamotila. V naglici ponudi Tomažu večerjo, sama pa stopi na hišni prag, da bi slišala, ali že gre oče domov. Zunaj je bilo temno, da se ni nič videlo.

Tomaž je kmalu pospravil malo večerjo, prekrižal se, pokrtil in nadaljeval svoje pripovedovanje. Anica je stala na pragu in poslušala — lahko rečemo — z jednim ušesom, če prihaja oče, z drugim pa Tomaža. Tudi pogled je često uhajal tja do zarjavelega moža, ki je toliko prebíl, toliko pretrpel — zavoljo nje, kakor sta mislila oba.

Ogenj je dogoreval. Iz Podvelba sem so odmevali udarci pozne ure. Tedaj je Anica slišala, kako je nekdo prepeval mimo Bajca. Čudno se ji je zdelo, ker do danes ni slišala očeta še nikoli pojočega. Kako to, da mu je danes privrela pesem iz srca? Šaljivo reče Tomažu:

„Oče je dobre volje. Slišim, da poje. To je nekaj posebnega.“

Potem ni bilo nobenega glasú.

Anica je bila v dvojni zadregi: Kje je ostal oče in pa kje bi Tomažu brez očetove vednosti prestrla ležišče. Truden je, težko čaka počitka. Z očetom ne bode tako nič nocoj. Vinski bo, saj se zadnji čas tako rad izgublja v vinu. Nocoj ne bo za nobeno pametno besedo. Tako je ugi-

bala in še vedno stala na pragu, pričakujoč, da se skoro prikaže iz teme nenavadni pevec. A ozirala se je zaman.

Nekoliko pozneje sliši, da nekdo — — — ne, več jih je, ki trdo, težko stopajo proti hiši. Ko so malo bliže, spozna med njimi glas starega Matija Bajškega, ki sopiha, kakor da nosi nekaj prav težkega in govori, nekoga tolažeč:

„Ne bo hudega, ne! Tema, tema! Pretresel si se nekoliko, pa tudi preveč napil. Jutri se prespiš in gotovo ti odleže. A, bode bolje, bode! Midva sva stara, sosed, stara!“

Med tem so prišli pred hišna vrata. Medla svetloba z ognjišča je posvetila na nosilce.

„Jezus, Marija! Očeta nesó!“ vzklikne Anica in skoči bliže, da bi videla, kaj se je zgodilo. Tomaž je užgal luč, katero je našel še na starem mestu, da so lože spravili pobitega Selana na posteljo.

Kaj se je bilo zgodilo? Selan je bil prejel v Vipavi nekoliko denarja, in to ga je zapeljalo, da se je domov gredé predolgo pomudil v gostilni „pri Vdovi“. Napil se ga je stari mož Podvelbom več, kakor je bil navajen. V vinu je hotel utopiti moreče skrbi za prihodnjost. In res, tudi posrečilo se mu je to. Celó Trčtov France, ki ni bil najljubši njegov prijatelj, ker je po strani še vedno rad zapel katero sosedom Višenjcem, pil je oni večer v njegovo zdravje. Nalezla sta se ga pa oba. Selana so tako ljubko spremljali vinski duhovi proti domu, kakor spremljajo otroci na saneh sedečega sneženega moža.

Selan je veselo mahal s palico pred seboj, v glavi so mu rojile najlepše misli. Videl je uresničene najbolj goreče želje, svoje najsrčneje nade. V teh mislih se ni dovolj brigal za pot. Zdela se mu je tako lepa in gladka, kakor še nikdar. A tema je bila gosta, da bi jo rezal. Po široki cesti se je zibal Selan sem in tje, kakor da je res vse njegovo. Ko jo je brisal mimo znamenja v Bajških klancih, kjer se je nekđaj povozil Bavarec — morda je bilo Selana zaradi tega strah —, umaknil se je na dolnjo stran ceste in zašaril prav ob cestni rob, izpodtaknil se na obcestnem kamenu in padel globoko med drevje. Dolgo, dolgo se ni zavedel. Ko je vendar zaklical na pomoč, slišali so vpitje najprej pri Bajcu. Prihiteli so z lučjo in ga spravili na cesto in domov. Noge ga niso držale. To je bilo tudi vzrok, da je Bajški Matija sodil, kako močno se ga je nadelal Selan.

Ko bi bilo samo to! Matija se je motil.

Drugo jutro Selan ni mogel vstati, tožil je, da ga vse boli od pretresa in da ga zbada v prsih. Zvečer je močno oslabel. Poslali so po duhovnika. Prav čudno je bilo slišati, da se mož, ki je sinoči še veselo prepeval, spravlja z Bogom na oni svet. Pretresujoče je odmeval cerkovnikov

zvonček. Ljudje so se zbirali za mašnikom in spremili svojega Odrešenika do bolnikove hiše.

Različno govorjenje je bilo med ljudstvom, ko je Selan delal račun z božjim namestnikom.

Anica si je brisala solze pri ognjišču, Mate-Tomaž je opravljal živino. Tudi njemu ni bilo prav, da se Selan tako naglo spravlja s sveta. Mnogo bi si imela povedati, saj nista govorila še skoro nič. Vprašal ga je le, ali je prodal očetov dom in koliko denarja je prinesel s seboj.

Ljudje so si šepetali, da je Selana strašilo pri znamenju, kjer je videl povoženega Bavarca, ki nekda še sedaj „hodi nazaj“. Med znamenjem in Bajčevo hišo menda o polnočni uri rožlja z verigo in vzdihuje: „Daj mi celo, daj mi celo!“ To ga je prevzelo, da je obolel. Strah je huda reč!

Duhovnik ni bil še na vežnem pragu, ko je Selan zahteval, da pošljejo po Bajca. Takoj naj pride k njemu. Vsi so se čudili, da tega potrebuje ob smrtni postelji, ko ga v življenju ni mogel videti. Kmalu je prišel Matija in takoi stopil v sobo k bolniku. Dolgo časa ga ni bilo nazaj.

Nekateri sosedje, ki so še ostali v hiši, skleпали so iz tega, da imata med seboj gotovo še stare račune. Lenček, ki je že močno oslabel, hotel je celó vedeti, da bo moral Bajški šteti lepih denarcev Anici, prej ko bo vse uravnano.

„Mislite, da je bilo malo tega?“ rekel je v svesti si svoje vednosti. „Šimen je sedaj, kakor pravijo, velik gospod, toda pobral je očetu veliko denarja. Odkod je Bajški jemal, ko mu je opešala gostilna in so ga zapustili vozniki? Konje in voli je poprodal, konjske jasli je razbil pred hišo. Da, da, jaz vem. Selan ga je bil ugnal, potem mu je dal denarja. Saj so govorili, da Šimen vzame Anico. Vidite, tudi to vem. Potem se je pa zmešala tista sitnost zastran vojaščine. Šimen je odšel na Laško, dolg je ostal pri Selanu. Kaj je hotel, ko ni mogel plačati! Pravijo, da sta se tudi sprla. Tako je bilo, jaz vem.“

Sosed Komátar je tudi pokazal svojo zvedenost v zgodovini minulih časov in rekel, da je bilo pri Selanu svoje dni toliko denarja, da so ga kar z lopatami nasipali po loncih. Drobiža si nabral v smeteh več kot sedaj v skrinji. Saj so služili z obema rokama, in pa „Vičanje“, ti so imeli denar! Tudi vojaki so pustili mnogo cvenka.

Nedorasla mladina se je močno čudila Komatarjevemu govorjenju. V duhu so bosopeti samosrajčniki že pobirali „flike“ po cesti. Vsakdo si je želel zopet onih zlatih časov; molcé ali pa govore so jih primerjali sedanji piškavi dôbi.

Med takimi govoricami so skoro pozabili, da je Matija sam pri bolniku. Stopil je iz sobe blede kakor zid. Stari Lenček ga je pogledal,

potem se je pa ozrl po sosedih, češ: ali nisem govoril resnice?

Matija pozove Tomaža. Ta je pritekkel vprašajoč, česa treba. Matija mu je pomignil, in oba sta šla zopet k bolniku ter zaklenila duri za seboj.

To je sosede zmešalo prav do kraja.

Drugi dan na vse zgodaj se je razširila po vasi novica, da Selan nikakor ne more umreti. Neizrečeno trpi. Odprli so že okno, nesli ga celó pred vrata na cesto in zopet v sobo, a nič ne pomaga.

Sinoči je prosil Bajškega odpuščanja. On je nalašč del slabo, prepiljeno verigo pred Bavarčev voz, da se je utrgala. Tako hudo sicer ni mislil, vendar je vse nesreče kriv le on. On je bil tudi tisti, ki je trosil različne laži o njem po svetu. Sto drugih hudobij je bil kriv le on; nazadnje ga je zgrabila smrt za vrat, kesanje je bilo prepozno. Spoznati je moral lastno sramoto. Tomaž in Matija sta mu segla v roko, saj je tako lepo prosil.

Danes postajajo ljudje pred vrati Bajške hiše, vsakdo vé kaj povedati in vsakomur se zdi prav, da se je izkazala resnica in Matijeva nedolžnost.

„Bala sem se še hujšega“, reče Anica Tomažu. „Bala sem se tudi, da je bil oče oni, ki te je izdal vojakom, a ker dosedaj ni povedal, upam, da ni on.“

„Kaj ni bil Šimen?“

„Dolgo sem verjela tudi jaz, ali Šimen se mi že od kraja ni zdel pravi. Bil je prepošten. Človek se dostikrat vara.“

Te besede sta izpregovorila v nekoliko trenutkih, ko se je bolnik navidezno miril. Svetil mu je Lenček. Anica ni še prav izrekla zadnje besede, že se je razlegal po vsi hiši obupen krik: „Oh, kako peče, peče!“

Oba sta hitela zopet k njegovi postelji.

Ko ugleda Tomaža, upre nanj osteklenele oči in ga gleda dolgo, dolgo.

„Tomaž“, reče potem, „ali si kaj hud name?“

„Zakaj bi bil hud, oče?“

„Oh, oh, ne bodi hud Tomaž, ne bodi —“ Hotel je še nekaj povedati.

„Pokličite Bajca! Tudi on mora biti zraven!“

Potem je dolgo govoril zmedeno o tihotapcih, o tatovih, o Medlišku. Prepiral se je z ljudmi v gostilni in na cesti, sploh spominjal vsakoršnih dogodkov iz svojega življenja brez zveze in zmisla. V tem času pride Matija.

„Prej nisem mogel zatisniti očij, da vama povem“, dejal je počasi in s silo, „kdo je izdal Tomaža vojakom. Ne zameri, oprost, ljubi moj Matija, pozabi bridke ure! Jaz —“

Potem je krčevito stisnil roko Tomažu in mu kazal svojo hčer, kakor bi mu jo izročal. „Odpustita!“ vzdihnil je. „Molita! molita!“

Kmalu potem je izdihnil v hudih bolečinah nesrečni mož.

Veličastna tišina je zavládala po hiši, ko so ga položili na skromen mrtvaški oder. Vsem se je smilila Anica. Ostala je sirota z zadolženim imetjem, praznimi rokami in prazno hišo. Od nekdanjega bogastva so ostale gole stene, zanemarjene njive, opustošene senožeti. Umni možje so zmajevali z ramami, če bo Selanova hiša mogla sploh prestati tak udarec.

Tretje jutro po smrti se je zgrnila zemlja nad Selanom. Malo pogrebcev je bilo na pokopališču, malo jih je žalovalo za Selanom. Anica je ostala doma, ker je niso pustile skrbne sosedice za očetom. Tomaž je šel in ukazal po starem običaju malo sedmino za pogrebce Podkrajem. Ostal je pri njih samo toliko časa, da so zmolili „očenaš“ za dušo pokojnikovo in prvič izpraznili kozarce, potem se je ločil.

Ljudje, ki so si bili bližnji v življenju, bližnji so si dostikrat tudi v smrti. Nekaj tednov potem, ko je prva snežena odeja zagrnila Nanos, našli so na ozki stezi zamrzlega človeka, suhega in prepadlega, divje zarasenega. Prenesli so ga k Selanu, kjer je spoznal Tomaž — Medliška. Preiskava je pokazala, da je umrl ne samo zaradi mraza, ampak tudi zaradi rane na desni roki in lakote. Rano mu je naredil, kakor se je videlo, močan nož. Kdo vé, kako jo je dobil in kdo ga je ranil. Morda ga je kdo napadel, ali pa je on drugega zgrabil in bil ob tem ranjen. No, nikomur ni bilo na tem, da bi iskali morilca Medliškovega, vsakdo je le govoril: Kakoršno življenje, taka smrt. Za Tomaža pa in za Anico je bila smrt očetova in tihotapčeva huda poskušnja. Zastran Medliška je prišlo par komisij, truplo je ostalo nekaj dnij v mrtvašnici. Ko so ga pokopali, kanila je na grob prikrita solza; potočil jo je nekdanji pomagač tihotapski, Tomaž — Mate Vrbica.

Pomladi potem je bila poroka. Tomaž in Anica sta odšla na Dolenjsko, Matija je pregovoril sina, katerega je bil tudi oženil tisti pust, da je vzel večjo polovico Selanovega posestva v najem, sam je pa skrbel, da so drugi najemniki redno plačevali najemnino. Starček je rad pripovedoval o nekdanjih časih, hvalil jih pa ni nikoli. „Jako mi je bilo hudo“, pravil je včasih svojim otrokom in mlajšim sosedom, „ko nisem mogel uživati dobrot, katere je dajala cesta. Danes sem hvaležen, da jih nisem. Naša hiša in naše zemljišče je le nekoliko trpelo zaradi ceste, a drugi gospodarji so zanemarili zemljo popolnoma.“

Res so se ljudje le pomalem zopet navadili prejšnjega življenja. Z bičem v roki za parom kónj po klancu gori in doli je bilo lože kakor za plugom... Še danes uhaja marsikomu misel

v tedanje čase, ko so pri polnih loncih mesa in pri polnih kozarcih naši predniki — delovali za bodočnost.

Minulo je leto za letom. Višenjci so skoro že vajeni novega življenja, a poznajo se jim še rane prejšnjih časov. Le Bajški Matija je še trden gospodar. Starček krevsa ob palici za delavci, ko se solnce upre v domače loge in dobrave. Tedaj jim pripoveduje o nekdanjih časih. Mož je srečen, zato se tudi rad nekoliko pohvali. Njegova hiša je takšna kakor prej, zemljišče je še pridobilo nekoliko velikosti, dolgov ne pozna. Drugod so pa preje prodajali kos za kosom od očetove dedovine, da so kupovali konje za priprego in vožnjo. Koliko greha se je storilo na cesti in po gostilnah! Koliko nevoščljivosti in sovraštva je bilo med gostilničarji! Zato trdi Bajec, da je vesel, ker je razpregel živino od parizarjev in jo upregel za plug.

Ko so kakih osem let pozneje popravljali Bajške klance, vzdignili so cesto ravno pred pragom njegove hiše in mu napravili visok strm nasip skoro do samega praga. Za to je dobil sicer nekoliko odškodnine, a mislil si je in rekel domačim: „Čim dalje je cesta od nas, tem hvaležnejše nam bo polje, tem lepša bo živina.“

Sredi kope vnučkov in vnučic je užival Matija mirno stare dni. Včasih jim je pripovedoval o nekem stricu, ki biya daleč, daleč tam za deveto goro na zelenem Štajerskem. Stric je bogat in čuden, a je dober mož. Domov ga še ni bilo, kar je šel na vojsko; vsi bi ga videli radi.

Na smrtni postelji je zvedel starček, da se Šimen kmalu vrne v domovino. Obraz se mu je zjasnil, ozrl se je proti nebu, hvaležno vzdihnil in sklenil pozemsko življenje.

O njegovi smrti so govorili povsod o rajnem Bajcu, povsod so hvalili njegovo poštenost, postrežljivost in previdnost.

Po končani poslednji vojski na Laškem so premestili Šimna na Štajersko. Spomini o nekdanjem mladostnem življenju so mu v duši obledeli, zamrli pa ne. Mrzel mu je bil svet, posebno ni maral za žensko družbo. Postaral se je za nekoliko, kri se mu je umirila. Domov je pisal malokdaj, še redkeje je dobil kako poročilo z doma. Zadnjič so mu pisali pred petimi leti. Vendar se je doma spominjal prav mnogokrat, ljubezen do doma mu je tlela v srcu kakor nekdanj.

Na uradnem stolu sedeč, sredi kôpe papirjev, sredi dela, katero je opravljal vstrajno in čudovito natančno, bil je še najbolj srečen. „To me ni prevarilo, hvala Bogu!“ dejal je včasih zadovoljen sam s seboj, „stanú vendar nisem izgrešil.“

Toda i to ga je minulo, ko je opazil, da ni več mlad, da mu moči že nekoliko pojemajo.

Poslednja leta je bil često čemereren in siten. Nižjim uradnikom se je zdel kakor nadloga. Poprosil je pokojnine, sklicujoč se na svojo rano in odlikovanje. Najel je stanovanje v Gradcu, z uradno natančnostjo določil potrebno opravilo. Naslikal si je življenje med znanci in tovariši srečno in zadovoljno: Ob določenem času se pojde izprehajat, ob določeni uri v pivarno na predjužnik, jeden dan kakor drugi ob istem času bode sedal za mizo k obedu in ravno tako k večerji. Vse pojde tako kakor ura, to bo res prav „točno“ veselje.

Cele tri mesece se je bavil s to mislijo.

Nekega dné potem, ko je ponehala najhujša vročina in so lastovke že ubrale svojo pot proti jugu, dobil je Šimen Bajec zopet pismo z doma, naslednje jutro pa zaželeno nakaznico za pokojnino in — kdo bi se čudil — tudi uradno ministarsko pohvalo za zvesto službovanje.

Brat mu je pisal, da je oče na smrtni postelji, naj vendar pride pogledat domov. Oče ga želi videti. — Anica je vdova; tudi ona pride v nekoliko tednih z otroki domov, kjer misli ostati nekaj časa, da uravna svoje dedno posestvo po očetu.

Težko je popisati, katera teh nenadnih novic je bolj pretresla Šimna. Sam bi bil težko razložil, kaj ga je najgloblje ganilo. Stopal je nemirno po sobi in premišljal slučaj, ki ga je zopet priganjal med svet.

Polagoma se je odločil, da pojde domov. Zamorjeni spomini, pokopane nade, zadušeni sklepi, vse to je oživelo v njem; da, tudi pokopane nade. Vse ga je klicalo domov v mili rojstveni kraj, k bolniški postelji njegovega očeta, pozdravit domače hribe, domače dobrave . . . In Anica?

Nekaj dnij potem se je poslovil s prijatelji in znanci, odpovedal najeto stanovanje in pospravil še nekatere reči. Drugo jutro ga je peljal vlak proti domu.

* * *

Zopet je prišla prijazna jesen. Bilo je prijetno lepo vreme; ljudje so se veselili dobre letine. Nekega popoldné stopa med pormenelim drevjem nad vasjo mož visoke rasti. Dolga siva brada ga dela še bolj resnega in častitljivega. Šimen — prav on je ta mož — je zamišljen v preteklost, v razne spomine. Doma je že dober teden. Nekoliko dnij pred njegovim dohodom so zagrebli Bajškega Matijo. Šimnu je bilo hudo za očetom, žal, da mu ni zatisnil očesa. Večkrat je bil že na grobu. Anice še ni videl, menda je ni z Dolenjskega. Čas si krati s tem, da hodi po znanih krajih, obiskuje nekdanje vrstnike,

kar jih še ne krije hladna zemlja. Marsikaj se mu zdi, da ni več tako kakor nekdanj.

Tudi danes stopa po oni stezi, koder so nekdanj hodili tihotapci. Ko se je bližal Selanovi hiši, domislil se je tudi, da je moral tod hoditi oni Selanov ded, ki se je ženil pri Rojenicah. Nasmehnil se je Šimen in zamrmral sam s seboj: „Konec pravljice vendar ni resničen; saj Anica ni Rojenica!“ Tu se je zakrohotal skoro na glas — samemu sebi, ker je nekoč mislil, da je to Vila, ki je po sporočilu pravljice izbrala ravno njega, da reši Selanovo hišo sramote.

„Bá! — Mladost je norost!“ rekel je in stopal naprej ob ograji Selanovega vrta. Obstane in gleda. Kaj je to? Na dvorišču za hišo se igrata dva dečka. Mlajšemu je morda kakih deset, starejšemu kakih dvanajst let. Prav brezskrbno sta se podila sem in tje.

„Mate“, dé mlajši dečko, „to je tudi naše! Kaj ne, da je?“

„Mama pravi, da je to moje; ti boš gospodaril doma, Niko“, zavrne ga resno.

„Kje bo pa mama?“ vpraša zopet mlajši in se ustavi upehan.

„Ne vem“, reče počasi Mate. Nekaj je pre-mišljaj, zakaj črne oči je povetil k tlom in roko je nesel v lase pod kapo. Zato ga prehitil Niko:

„Midva bova oba pri mami, kaj ne Mate?“ Rekši, dene bratu roko okoli vratú.

„Jaz ne pojdem od mame in ti tudi ne.“

„Ne, nobeden ne pojde“, pritrđi slednjič še Mate, ki je spoznal, da bode tako še najbolje.

Šimen je strmél in se skrival za ograjo, da ne bi ga videla in jima ne bi motil veselja. Čudil se je le, da je najmlajši dečko tako podoben Anici, ko je bila še mlada; starejši

ima temne oči in črne lase. Podoben je nekemu — — Šimen se ne more prav domisliti. Kaj? Pa ne da bi se bile takšne oči obrnile od njega v novarski bolnici, ko je čul vzklik: Izdajalec! Kmalu potem pride k dečkoma na dvorišče

Komedija. (Kip A. Gangla na dež. gledališču v Ljubljani. Fotogr. Jos. Armič.)

ženska srednje rasti, a močne postave. Odeta je v črno, kar nikakor ne more zakriti žive polti njenega obraza, s katerega ni še izginila nekdanja lepota.

„Anica!“ reče si Šimen. „Kakšna ženska! Kdaj je prišla, da nisem vedel!“ Še urneje se je umaknil v skrivališče.

Dečka stečeta k nji.

„Mama, mama“, hiti mlajši, „kaj ne, da Mate ne sme od nas, in vi ne smete od naju? Mate pravi, da je to-le vse njegovo. Naj bo le, mama, ali jaz ga ne bom pustil od doma. Kako dolg

jeden za levo roko in ponavljata: „Zmerom, mama, zmerom!“

Mati si otre solzne oči, pogladi oba dečka po laseh in reče:

„Samo, če bodeta pridna!“

„Vse bova storila, vse, kar bodete ukazali“, potrjujeta oba; potem vpraša starejši:

„Mama, ali je bil tukaj kdaj naš oče?“

„Bil je bil, ljubi moj! Tvoj rajni oče je živel tu več let.“

Začela jima je pripovedovati o očetu, kako je nekdanj tu ležal ranjen, kako je ozdravel, kako so ga vzeli k vojakom. (Imena, kdo ga je izdal, ni jima povedala.) Dečka sta jo poslušala z očmi in ušesi.

Šimnu se je izprva nekako omilila lepa vdova, a kmalu je videl, da je tu več kakor odveč. Samo kalil bi jim tiho srečo. Čim dalje je opazoval ta lepi prizor, tem bolje je čul neki notranji glas:

„Šimen, pusti jih!“ Zdel se mu je prijateljski opomin z onega sveta.

Oklepaje se mamice sta šla dečka ž njo v hišo. Solnce je zabliščalo v oknih Selanovega poslopja. V Šimnovem srcu se je pa tedaj podila nevihta. Z roko se je krčevito prijel ograje in zrl naravnost na dvorišče in v hišo, kamor je nekdanj zahajal tako rad.

Dolgo, dolgo je stal tu in gledal, kako mu je vstajala v mislih slika za sliko, kažoča mu mlado življenje. Za njimi so se vrstile zgodbe poznejših let, in sedaj je on sam tukaj; njegove nade so izginile za onimi tremi, a

ne v Selanovo hišo, marveč v prazne pene, v nič.

In vendar ne! Njegovo življenje ni bilo prazno, ni bilo neuspešno.

Šimen se vzdrami, udari s palico ob tla in stopa mimo hiše na cesto, tam krene na levo k — Selanovim.

Tragedija. (Kip A. Gangla na dež. gledališču v Ljubljani. Fotogr. Jos. Armič.)

čas bi mi bil brez njega!“ — „Jaz ne pojdem nikamor od vas“, reče starejši dečko.

„Tudi jaz ne pojdem od mame“, pravi mlajši in ji stiska glavo pod krilo.

„Nikamor ne pojdem od vaju, otroka, nikamor. Vsi bomo skupaj, če me bodeta imela vedno rada.“ Dečka se primeta jeden za desno,

Dobro uro pozneje se je solnce še zadnjikrat za ta dan ozrlo v višenjske robove, poslednjič je pozdravilo vrh Nanosov in prvokrat po dolgih letih posijalo v zadovoljni obraz Šimna Bajca. Saj se je — tako se mu zdi — spravil s celim svetom. Že dolgo mu niso bile noge tako lahke, kakor nocoj, ko je stopal med obema dečkoma po cesti proti domu.

Anica mu je pripovedovala o raznih težavah in nesrečah, pa tudi o srečnih letih svojega zakona, povedala mu je svojo zadovoljnost z ljubeznivima otrokoma. Tudi o sedanjem vdovskem stanu mu ni tožila. Prenašati nesrečo zadovoljno, to je tudi sreča. Res ji je prezigodaj umrl dobri mož, toda zapustil ji je otroka, ki sta ji vse veselje in vsa nada.

Šimen je spoznal, kako malo modre so bile njegove mladoletne želje, videl je, da bi Anica ž njim ne mogla biti tako srečna. Radostno ji je segel v roko, rekoč:

„Sedaj vidim, da je bilo res bolje tako, kakor si ti hotela.“

„Torej si vendar spoznal, a pozno, pozno, Šimen! Lahko bi bil poskusil srečo v našem stanu. Marsikatera bi se te ne bila branila.“

„O, tega pa že ne! Večji del svojega življenja sem hrepenel biti Selanov zet, sedaj vidim, da sem želel v srcu, nikdar pa ne dovolj pomislil, ali bodeva res obadva srečna, ali ne. No, nič ne dene: nalogo svojega življenja sem dokončal, delal sem za domovino in za cesarja in tudi Bogu nisem bil nezvest. Da sem bil tebi zvest, Anica, to veš dobro, in prav se mi

zdi. Če sem se pa motil, tolažim se s tem, da nisem ne prvi, ne poslednji.“

Anica si je s predpasnikom obrisala solzne oči in spremila mladostnega znanca na cesto. Nekaj mehkega, blažilnega je čutila nocoj okolu srca, kakor da so šele danes poravnani vsi računi burnih prošlih časov.

Anica je sicer želela poprej ohraniti očetov dom jednemu izmed svojih sinov. Kmalu pa se je prepričala, da je bolje prodati posestvo. Najemnina se dobiva le težko, in malo verjetno je bilo, da bi njen sin, navajen Bele Krajine, hotel bivati v Višnjah. Kupec se je kmalu našel, bil je Šimen, ki je vdovi prav dobro plačal dom Selanov, — saj je imel s čim. Anica je odšla na možev dom, slovo od Višenj je bilo težko, a prestala je tudi to. Kmalu je na prejšnjem kmečkem domu vzrastla lična, na pol gosposka hiša, domovanje gospoda Šimna. Stari gospod je bil kakor oče v celem selu. Vse ga je ljubilo in spoštovalo, pa tudi vedelo, zakaj: nihče ni prišel v potrebi k njemu, da ne bi bil izprosil pomoči.

Po njegovi smrti je zapuščina pripadla Bajškemu gospodarju. „Selana“ — ni več, kakor ni več šumnega vozarjenja — mimo nekdanje Selanove gostilne. Tudi tihotapstva že davno ni več; le kaka mati straši jokajoče otroke, češ, molči, molči, če ne pride pote ‚rokomalh‘! Kdo bi si mislil, da se je v burnem nekdanjem življenju ob cesti pletla taka rahla zgodovina človeških src!

Vse je Tvoje . . .

Tvoja so nebesa in Tvoja je zemlja.
(Ps. 88, 12.)

Tvoja lepa so nebesa,
Tvoj prostórni zêmlje krog,
Tvoj vesoljni svet prostráni —
Vse je Tvoje, večni Bog!

Solnce, mesec na višavi,
Zvezd ponôčnih veličast,
Strop nebá in zračne dalje,
Vse je, Stvarnik, Tvoja last.

Tvoji so po zêmlji hribi,
Tvoj gorá nešteti sklád,
Tvoji brdo in ravnina
In dolina in prepád.

Vrelci šumni in potoki,
Žuborêč iz zêmlje tal,
Tvoje so deroče reke,
Tvoj morjá kipeči val.

Ivje, sneg in led in toča,
Vsi so Tvoji, Gospodar,
Tvoji bliskov žarni ognji,
Tvoj v oblakih je vihar.

Noč je Tvoja, dan in leto,
Pômlad in jesenski sad,
Tvoje svetlokrílo jutro,
Tvoj večerni mrak in hlad.

V gozdu zver in ptica v zraku,
Riba, ki jo val pojí,
Na gredíci nežna cvetka —
Tvoje vse je, kar živí.

Vse je Tvoje v vidnem stvarstvu,
Vsemogoči Oče moj,
Vsému svoje si dobrosti
Jasni vtisnil pečat svoj . . .

Vèndar, kakor v stvar nobeno,
V mé si vèrtal svoj obraz,
V dúši moji Ti odsevaš —
Najbolj Tvoj sem — človek jaz!

Mih. Opeka.

O nevihti.

Veter tuli, drevje ruje,
Hrastom vrhi se šibé,
Grom bobní in plôha suje
Na vrtove, na poljé.

Tëmna, grozna so nebésa,
Strahovít viharja hrum,
V gôri strela skale stresa,
V dol vodá valí se šum.

Kar potókov hudournih
V gôrskih spalo je doméh,
Vsi drevé se v tokih burnih
Po strminah, po bregéh . . .

Vse trepeče po naravi,
Hrib se ziblje, poka čér;
Ptica skriva se v goščavi,
Pláho v gozdu tuli zver.

In ko stvarstvo vse trepeče,
Človek se ne šibi sam?
O, preslábo, preboječe
V prsih jaz srcé imám!

In zató v tesnôbi pláhi,
Ko nevihte vrè vihar,
Tresem se in v težkem stráhi
Gledam Tvojo moč, Vladár!

Ali, Oče siloviti,
Jedno upam trepečoč:
Da me brani, da me ščiti
Ista silna Tvoja moč!

Mih. Opeka.

Črtice z avstrijskega juga.

(Piše dr. Jos. Marinko.)

I. Sarajevo.

Kaka čustva so mi prevevala srce, ko sem zagledal bosansko prvostolnico, tega ne morem popisati. Kaj smo čuli in slišali o nji nekdam, kaj zlasti poslednja leta! Sarajevo, — s stoterimi džamijami, ponosna vladarica Bosni, kako si lepo po prekrasni legi koncem velike ravní, sarajevskega polja!

Ko dojdem z vlakom na sarajevski kolodvor, videl sem mnogo ljudstva, posebno mnogo še sarajevske gospode, ki je pričakovala bosanskega načelnika Appela. Dasi je bila gneča, vendar so natančno zahtevali potni list od vsakega ptujca. Meni je — kakor že v drugih bosanskih mestih — dobro služila uradniška knjižica ali legitimacija. Pokazal sem jo, zapisalo se je ime in pa, kje bom stanoval, pa je bilo dobro. Pa vendar se je pokazalo tudi tu, kako pazijo ostro na ptujce; drugi dan namreč je prišel mestni stražnik vprašat v moje zasebno stanovanje, sem-li tukaj, ali nisem.

Konjski železniški voz ali „tramvaj“ me je potegnil do stolne cerkve, odkoder sem jo brž mahnil v hišo gospodov kanonikov, kjer sem mislil pozdraviti prijatelja iz mladih let, gospoda kanonika in generalnega vikarija dr. J. Varal sem se sicer, ker je moral malo prej po nujnih opravkih v Beč in Brno, a njegov tovariš, kanonik

in urednik lista „Vrhbosne“, me je sprejel z ljubeznivostjo, s kakoršno se odlikujejo hrvaški duhovniki.

Sreča zame, da je bil prišel na kolodvor sluga gospodov kanonikov, pošten slovenski Vrhničan, zakaj brez njega bi bil težko našel ono oddaljeno ulico visoko na bregu med samimi turškimi večjimi in manjšimi zgradbami. Cesta do nje je prav turška, potlakana z debelim kamenjem; noben voznik bi me ne bil mogel gori peljati. Tudi ni kratka; dejal bi, da je skoraj četrt ure od stolne cerkve. Ubogi kanoniki posebno še po zimi! Pa še to hišo so si pridobili sami le z velikim trudom. Na Dunaju so dobili na posodo novcev, kupili turško hišo z malim vrtom ter si jo priredili za skromno bivališče. Reči pa treba, da ni nikakor niti dostojna niti pripravna za nadbiskupski vrhbosanski kapitel, naj se že gleda na kraj ali pa na malo-prostorno hišo samo. Brez dvoma bodo prej ali slej napravili dostojnejši stan blizu prestolne cerkve.

Pot od Travnika me je utrudila. Radi tega sem izkušal napraviti si vse čim najbolj domače v sobi svojega odsotnega prijatelja; počitka sem bil res potreben. Prečastni kanonik J. se je s služabništvom vred prizadeval, da mi osladi prve ure v Sarajevu, kolikor je le mogel. Milo mi je bilo v tej ljubeznivi družbi. Tu

nisem našel samo prijaznih ljudi, marveč celó slovenske znance iz Gorenjske, katere sem poznal še iz dijaških let. Da, tu sem našel hišo, pošteno slovensko verno hišo, kakoršnih je, hvala Bogu, še mnogo po naši mili domovini —: jednako odkritost, postrežljivost in ljubezen, jednake krščanske navade. V dokaz povem samo, da smo pred večerjo skupaj opravili rožni venec — „korunico“, litanije Matere Božje, in sicer vsak večer. Molil je prečastni gospod kanonik, služni ljudje pa so odgovarjali. Zdelo se mi je kakor doma tiste srečne čase, ko sem pri večerni molitvi odgovarjal dragemu očetu. Da, katoličanstvo, ti si povsod jednako, ti vse pobratiš; visoki gospod, dekla in hlapec, ptujec in domačini vsi so bratje pri skupni molitvi!

Drugi dan 27. velikega srpana sem hodil mnogo po mestu sam, ker nisem imel nikakega spremljevalca. Tekal sem po sarajevskih ulicah jedino le z namenom, da si dobim splošen pregled mesta in prebivalcev. Podrobnosti ogledati in nekatere osebe obiskati sem hotel pozneje, ker sem bil namenjen v mestu ostati več dni.

Nadejam se, da tudi prijaznega čitatelja ne bode dolgočasila pot po nekaterih ulicah.

Najprej pogledajmo lego bosanske prestolnice in sicer s kolodvora, ki je daleč na zahodu od mestnega središča na desnem bregu Miljačke, reke, ki se pretaka skozi Sarajevo.

Mesto se razprostira po dolini na levi in desni strani reke in se dviga polagoma više in više po bokih različnih gorá. Pri kolodvoru je mesto 544 m nad morjem. V severu imaš Hum in Gadolj; na vshodu Mali Orlovac in Hrastovo glavo; na jugu pa Draguljac, Veliko Kapo in Trebević. Na zahodu se razprostira 3 do 4 ure dolga in široka ravan — polje sarajevsko. Na brdih je pravo staro mesto, v ravnini, precéj daleč proti kolodvoru, pa novo zgrajeno po zasedanju, ki je pa tudi pomešano tu in tam s starimi turškimi „kućami“. Ta novi del presega, dasi ne po razširjenosti, vendar po zidavi in številu stanovnikov prejšnje staro mesto. Miljačka deli mesto v dva nejednaka dela.

Nova poslopja so lepe modérne zgradbe: prave palače, visoke po več nadstropij, pozdravljajo te prijazno; a v starem mestu vidiš večinoma preproste turške hišice, kakoršne smo gledali že v Travniku in drugod. Ali nekaj je med onimi starimi zgradbami, kar pogrésa oko med novimi skoro do cela: nad sto stolpov se dviga proti nebu več ali manj visoko in priča, da bivajo krog njih po večini verniki prerokovi. Lep je pogled na te stavbe, dasi objema hkrati pravemu katoličanu žalost srce, ker se je njegova vera morala do zadnjih časov skrivati v mali kapelici.

Komaj smo se nekoliko radovali mičnega pogleda na mesto, že smo pri mostu, ki vodi čez potok Košovo. Ob njem vidiš turške kavane na desni in levi. Zlóžen je Turčin, vročine se boji: glej, kako modro si je izbral hladne kraje pod mogočnimi senčnatimi drevesi! Telesu in lenobi zna streči tudi bosanski mohamedan; vroča „crna kafa“ je menda najboljša v senci.

Nekoliko dalje na desni vidimo veliko džamijo Ali-pašino. Starodavna zgradba je; sme se prištevati med najznamenitejše stavbe bosanske. Ime je dobila baje po graditelju. — Sedaj je tu vse lepo mirno; le par vernih mohamedanov vidimo klanjajočih se. A drugače je bilo dné 19. vel. srpana 1878. leta, ko so naši uprav vzeli Sarajevo. Po ulicah so bili grozni boji. Takrat je tekla tukaj kri krščanska in mohamedanska v potokih; ravno pri tej džamiji so se združili mohamedani v najhujši upor. Ob tej priliki so to molitvenico močno poškodovali, a pozneje popolnoma prenovili, da je sedaj res lepa zgradba.

Nekoliko naprej je znamenita stavba v resnem renesanškem zlogu, palača deželne vlade. Ravno nasproti tej palači, po strmem boku proti višini so bila nekdanj mohamedanska pokopališča. Kraj, s kvišku štrlečimi kameni, ki so opisani z arabskimi napisi, turbani ali trikoti, manjšimi in večjimi brez reda, pač ni bil lep.

Ne smemo se torej čuditi, da je želela gospoda v nasprotni palači dati brdu lepše lice. A izvēsti se to ni dalo lahko. Mohamedanski zakon namreč zahteva, da se grob pokojnega moslima nikdar ne prekoplje, da se sploh na pokopališču nič ne dela, — rajni naj počivajo v miru. Zaradi tega je bilo treba pridobiti glavarja turške vere v Sarajevu „reis-il-ulema“. Pa se bode-li udal? Trebalo je ravnati previdno in varno. Niso zahtevali vsega najedenkrat, ampak kos za kosom. Mož se je sicer kujal, a slednjič si vselej izprosil dva dni za pomislek. Odločil pa je vendar: „Po mojem mnenju ni proti zakonu, a kako je resnično, vedi Bog.“ Da ona dneva za gospoda „reis-il-ulema“ nista bila zastonj, mislimo si lahko: z zlatom, ali če hočete, s papirjem obložen osel pa zlasti pri jutrovcih pride čez vsak zid, to so vedeli ljudje že pred mnogo stoletji!

Srečni uspeh gledaš pred seboj — najkrasnejši mestni park so zasadili na tem mestu. Semtertje vijoče se steze te vodijo med senčnatim drevjem. Le v grmovju tu in tam stojé grobni kameni, ki pričajo, da krije kraj zemske ostanke pokojnikov. To pa sedaj ne moti nikogar, marveč je poleg zelenja za prav mično razliko.

Obrniva se na desno v „Franjo-Josipovo ulico“. Od daleč je bilo videti, da stojé tu samo nove zgradbe, ali glej, kako sva se motila: med

visokimi novimi palačami so kakor posejane stare bosenske „kuće“. Ni neprijeten pogled na to čudno zmes. Na desni imava sredi senčnatih dreves vojaško kazino, brž zraven veličastna šolska poslopja: deželno gimnazijo, učiteljsko pripravnico, medversko ljudsko šolo. Nekoliko dalje na levi stoji velikanska razkolna stolna cerkev. Zgrajena je v rusko-bizantinskem zlogu. Zidali so jo, kakor se mi je pravilo, na troške pokojnega ruskega carja Aleksandra II. še pred zasedanjem. Turki so se bali Rusov, sicer bi se to nikakor ne bilo privolilo. Veličastne visoke kupole imajo res nekaj prav posebnega; v mestu je ta cerkev brez dvoma med prvimi in najlepšimi stavbami. Jako rad bi bil videl to krasno zgradbo tudi od znotraj, pa ni se mi posrečilo: štiri dni zaporedoma sem hodil in izkušal, kako bi se prišlo vanjo, popraševal sem in prosil, — pa vse je bilo zaman. Odgovarjalo se mi je le: „Ne otvori se!“ Zvedel sem, da je v tej prekrasni hiši božji liturgija (sv. maša) samo ob nedeljah zgodaj zjutraj, sicer pa nikdar. Le ob tem času moreš v cerkev.

Malo dalje se potrudi z menoj na levo skozi Rudolfovo ulico — pa stojiva pred veličastno kamenito zgradbo — rimsko-katoliško cerkvijo. O njej bodem govoril pozneje; danes se samo pokloniva živemu Bogu, česar nam nihče ne brani, kakor v srbskem svetišču. Odprta je cerkev od ranega jutra do poznega večera. Pa tudi res ne prideš nikoli sem, da ne bi našel tu pobožnih ljudij. Mohamedanom je baje to prav všeč.

Tukaj vidiš tudi deželno gledališče, katero so prenovili l. 1891. in pa veliko poslopje za poštni urad in deželni muzej bosansko-hercegovski.

Muzej je odprt ptujcem vsak dan. Sicer je to šele nekak začetek, vendar je vredno, da se ogleda; marsikaj vidiš v njem zanimivega, česar bi ne našel v drugih muzejih. Zgodovinarja bi posebno mikale različne starine, izkopine, orodje, napisi iz rimske pa tudi poznejše slovanske dōbe.

Izprva je bil ta muzej last nekega društva, katero je ustanovil rajni dr. Mekanec. Ta je umrl leta 1890. v krepki moški dōbi v Meki. Poslala ga je tjakaj deželna vlada, da bi vodil in nadzoroval romanje bosanskih mohamedanov. Zgrabila ga je tukaj vročinska bolezen. Pozneje je sprejela vlada muzej v svojo skrb.

Brž za stolnico je mala jednonadstropna hiša. V njej biva katoliški metropolit in nadškof dr. Jos Stadler, rojen Hrvat. Poslopje je last nekega žida Španjola. Vlada plačuje za nadbiskupa na leto 1500 gold. stanarine Slaba je

ta „kuća“, in nedostojna za stanovanje višjemu pastirju.

V „Cemaluša-ulici“ sva. Nekoliko više pod strmim brdom se gradi sedaj novo poslopje, velikanska bogoslovnica za katoliške bosansko-hercegovske bogoslovce. Dovršena bode z velikansko kapelo, ki se bode vzdigala visoko nad drugo poslopje, menda l. 1895.

Po „Cemaluša-ulici“ proti vshodu gredočima je na levici visok zid, ki je prav trdnjavi podoben. Ciriliški napis nam pravi, da je za njim bivališče metropolita srbskega s staro srbsko cerkvijo. Sedanji metropolit je starček menda osemdesetih let. Srbi niso kaj zadovoljni ž njim; dolžé ga, da je njegova vnemarnost krija, da katoličani v vseh ozirih prekašajo pravoslavne.

Popniva se po ozkih in strmih ulicah, da pogledava ono veliko, daleč vidno zgradbo — „šerijatsko šolo“. Kaj je to? Vlada je dala zgraditi krasno stavbo v arabskem zlogu, da se v njej izobražajo turški uradniki. Uravnana je nekako po vzgledu naših zavodov. Vsak gospod efendi (kdor zna čitati, je efendi) ima svojo sobo, prav lepo opravljeno, seveda po jutrovsko. Sprejemajo se vanjo mohamedanski mladeniči, ki so dovršili osemrazredno nižjo šolo. Šerijatska šola ima pet tečajev. Učé se arabskega in hrvaškega jezika. (Vlada hoče sedaj — „bosanski“, pred leti je hotela „zemaljski“, — samo izraz „hrvaški“ je prepovedan. Ne vem, kaj porekó k temu Hercegovci? Gotovo ne bodo zadovoljni.) Drugi predmeti so: koran, logika, občna zgodovina, grajansko (meščansko) pravo, zlasti dedno in še nekateri drugi predmeti. Gojenci dobé tukaj neko oliko, da so mnogo nad svojimi sovrstniki. Dijaki šerijatske šole se zo-vejo „softé“; hodijo na pol „evropski“ oblečeni v jako širokih, sicer pa našim podobnih hlačah, s fesom, okoli katerega je prav tesno ovit bel robec; slednjič ogrinja gospoda „efendija“ ali „softó“ plapolajoč plašč temne barve, ki sega do tal. Ako ima tak turški dijak to ogrinjalo zavito, tedaj je od daleč razven glave prav podoben našim bogoslovcem.

Dovršivši šolo pridejo h kakemu turškemu uradniku za pisarje. Povzdigajo pa se više in više, da dospó slednjič do časti „kadija“, sodnika. Nad osmi službeni razred se vendar pod avstrijsko vlado ne povspnó nikdar.

Vodja šole je mohamedan; sicer pa učé v njej tudi kristijani; jeden učiteljev, katoliški Hrvat, mi je prav ljubeznivo razkazoval poslopje in njegovo uredbo.

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Cerkveno leto, to je njegovi sveti časi in dnevi. Spisal profesor Ivan Komljanec, veroučitelj na c. k. spodnji gimnaziji v Kočevju. Ponatis iz „Zgodnje Danice“ v Ljubljani. Tiskali in založili J. Blasnik nasledniki. 1893. 8". str. 90. — Naše bogoslovsko slovstvo se je pomnožilo s to knjižico v liturgičnem delu, kjer čutimo še veliko praznino. Gospod profesor pravi v predgovoru: „Spis, ki ga s tem izročam javnosti, utegne vzlasti služiti tudi propovednikom, kakor me uči lastna skušnja. — Nadejati se smem, da utegne to delo zanimati tudi svetno naše izobraženstvo.“ Spis se deli v uvod in štiri poglavja. V prvem poglavju govori gospod profesor o nedelji, potem pa razlaga prav primerno v vsakem naslednjem poglavju po jedno dōbo cerkvenega leta. Razdelitev nam je prav všeč posebno zato, ker je pisec vse praznike razvrstil po dōbah, kamor spadajo; dočim drugi spisi te vrste posebej razpravljajo Marijine in drugih svetnikov praznike. Spis sicer ni obširen, vendar so v njem razloženi vsi imenitnejši prazniki in obredi. Tu in tam bi seveda želeli zvedeti kako podrobnost, recimo o sv. Treh Kraljih, o prazniku sv. Imena Jezusovega ali o 40-urni pobožnosti, kakor jih ima dr. B. Mette: Katholische Populär-Liturgik. 1874. Splošno pa radi pohvalimo trud gospoda profesorja, ki je imel s tem delcem več napora, kakor bi človek mislil na prvi pogled.

Drugače pa treba soditi o jeziku. Naj nam ne zameri gospod pisatelj, da se natančneje ozremo na to stran njegovega dela, ne toliko zaradi njega — knjižica je ponatisnjena, torej ne vemo, kaj bi šteli njemu v zaslugo ali krivdo — kolikor zaradi spisov jednake vrste, ki utegnejo še iziti.

Na str. 3: gledé bogočastja nam. gledé na bogočastje; str. 33: ozir z roditeljskim nam. z ozirom na ali oziraje se na; str. 3: čutila nam. čustva. Svojivno zaime stavlja navadno za prilog: svetno naše izobraženstvo, mi bi rekli: naše svetne izobraženice; str. 20: podlago svojo, pričetek svoj namesto

svojo podlago itd. Na str. 6: eden za drugim namesto drug za drugim; str. 9: postrežujejo namesto strežejo. V šesti vrsti bi se glagol glasil postregujejo, kar ni v rabi. Čudno se glasi: vedrila in počitnikovanja ni prepovedala. Str. 12, 13: terpel nam. trajal. Preveč nemški je stavek na str. 14: Cerkev, vzlasti oltarji Marijini se bogato razsvetlé, in se s tem naznanja, da je Kristus s svojimi nauki in milostmi svet razsvetlil, temo nevednosti in zmot pregнал. Str. 14: opominjajo na spokorjenje namesto o. k. pokori. Str. 15: sklenemo (perf. glagol) in zapovedujemo (imperf.) nam. sklepamo ali bolje sklenili smo in zapovedujemo. Enklitike so važne v vsakem jeziku, posebno pa v slovenskem. Zadnjih trideset let (od l. 1862.) se ravnamo po srbskih pravilih, katera sta pri nas razširila L. Svetec in o. Lad. Hrovat. Ta stava enklitik ni čisto slovenska, a ravnali so se po njej in se še dandanašnji ravnajo vsi odličnejši slovenski pisatelji. V Letopisu Matice Slovenske l. 1891. in 1892. je sicer dr. Murko dokazal, da napačno ravnamo, a njegovemu klicu ni odmeva. Knjiga naj bi se ravnala po srbskih ali slovenskih pravilih, toda nahajajo se stavki: — postavili so —, — zdajci jim so vrata zaprli —, — ima se —, — in je to poimenovanje — itd. Na str. 23: kot zapovedani praznik, str. 24: nasitenje, str. 27: popolen nam. popoln; hipapante nam. hipante, str. 33. naj se bere m. pepel — prah.

„Osigurjevati“ ni slovenski glagol. Napačno je nadalje: praznik rožnivenca; zato je cerkev shajališča (nam. shode) odpravila; je podelil blagoslov urbis et orbis nam. urbi et orbi; Klunjaški namesto Klinjiški (Clugny); ravno ta nam. prav ta; urina molitev ali urna molitev? Prvo je napačno, drugo tudi ni posebno dobro. Svetuj, kdor vé kaj boljšega! Pisec piše: varh; dandanašnji pišejo navadno varih, kar priporoča posebno o. St. Škrabec. Jaz bi svetoval varuh, ker nekateri Kraševci *u* poudarjajo, (Erjavec: Iz potne torbe) in ker mislim, da je oblika nastala iz varu + h kakor sme + h. Sufficiat! — Knjiga se dobiva pri pisatelju in stane broš. 50 kr., trdo vez. 60 kr.; po pošti 5 kr. več. *Branimir.*

Grobovi.

† **Karolina Karlovna Pavlova.** V Gosterwitzu blizu Draždan je umrla 14. grudna l. 1893. najstarejša novejša ruska pisateljica Karolina Karlovna Pavlova r. Janeš. Rodila se je 22. malega srpana l. 1810. v Jaroslavju. Stara dve leti je prišla z roditeljema v Moskvo, kjer je njen oče prevzel profesuro pri zdravniški akademiji. Doma so jo odgojevali jako dobro; v očetovi hiši so se shajali odlični uče-

njaki in pisatelji. Znala je izvrstno francoski, nemški in ruski jezik, ter je kmalu začela prelagati na nemški in francoski jezik. Prevédla je mnoge proizvode Puškinove, kneza Vjazemskega, Baratynskega, Jazykova. Čislal jo je celó Puškin, a Vjazemski in Jazyka sta jo slavila tudi v pesmih. Kakih 20 let stara se je omožila s pisateljem N. F. Pavlom ter je potem pisala skoro le ruski. L. 1839. in 1840.

so bili tiskani njeni prevodi W. Scotta, pesmi Heinejeve in Rückertove, kakor tudi njene izvirne pesmi. Od l. 1841. je delovala še krepkeje, tedanji časniki so polni njenih manjših pesmij. Izdala je večje pesniško delo, kjer darovita pisateljica opisuje ruske „svetske“ gospodične, možeče se le po sebičnem premisleku zaradi koristi. Tudi okoli l. 50. je bila sotrudnica mnogim časopisom. Pisala je komediji: „Garrik vo Franciji“, in „Amfitrion“, domači prizor. Posebno zanimiv je „Razgovor o Kremlu“, kjer opeva duhovito glavne momente iz ruske, francoske in angleške zgodovine. Še kot vdova je pisala 50letna žena marljivo. Izdala je tudi svoje pesmi in prevode. Na nemški jezik je prevédla dve deli grofa A. V. Tolstega: „Don Juan, dramatisches Gedicht“ i „Zar Fedor Ivanovič, Trauerspiel in fünf Aufzügen.“ Odslej — skoro 25 let — ni več delovala v ruski književnosti; izgubila je tedaj sina, darovitega prelagalca in kritika Ipolita N. Pavlova. Ni čuda, da so je bili v Rusiji čisto pozabili, če se tudi sem in tje ponatisnejo njene pesmi in je tudi N. O. Gerhelj v svoji knjigi „Ruskije poety“ l. 1873. jako laskavo ocenil to darovito moderno pesnico. O. H. Š.

† **Dr. Ivan Broz.** Znani hrvaški književnik, odlični pisatelj „Hrvatske Matice“ Broz je umrl dne 25. grudna minulega leta 42 let star. Broz je jako važen za novejšo hrvaško slovstvo in sicer kot književni zgodovinar in kot jezikoslovec. Prav zaradi tega se bomo potrudili, da povemo pozneje naročnikom kaj več o tem možu. Bil je profesor na gimnaziji v Zagrebu in dopisujoč ud jugoslovanske akademije.

† **Josip Jaklič.** Dne 27. prosinca je umrl v Ljubljani mladenič, kateri se je nedavno oglasil z obširnejšim spisom pri uredništvu. Ker nismo mogli spisu odmeniti potrebnega prostora, radi ga dovoljujemo malemu spomeniku. Bil je jako narajen; mladeniška živahnost ga je pahnila kot dijaka sedaj sem, sedaj tje. Ko je začel resneje misliti in stopil na pot življenja, prehitela ga je smrt, starega dva-
indvajset let. Udal se ji je, mirno spravljen z Bogom in v hudih bolečinah potolažen s svetimi zakramenti. Pri tem mladeniču smo se prepričali sami, da ljubezniv in potrpežljiv trud z mladino rodi prej ali slej dobre sadove za svet in večnost. V m. p.!

Z n a n s t v o .

Bolgarski pravopis. Kdor se je kdaj pečal z bolgarščino, vé, kako težavo napravlja nestalnost bolgarskega pravopisa. Jedna sama beseda se piše v bolgarščini na več načinov in tudi razni pisatelji ne rabijo jednakega števila črk. Pred vsem so se med sabo borile tri pravopisne šole: staroslovenska, ruska in bolgarska. S tem pa ni rečeno, da se je vsak pisatelj držal jedne ali druge te šole, bilo jih je več, ki so se držali nekoliko te, nekoliko one, da je bila zmešnjava še večja. Tudi v šolah je vsak učitelj imel svoj pravopis. Začetnik novobolgarskega slovstva je proigumen (podopat) hilendarskega samostana Pansij. Pisal je bolgarsko zgodovino. Premišljujoč, kak jezik in pravopis naj si izbere za svoje delo, odločil se je Pansij, da se bode, kolikor je môči, držal staroslovenščine, ker tudi Grki pišejo v jeziku, ki je bližji starogrščini, nego je narečje, katero govoré, in so tedaj tudi Srbi pisali v jeziku staroslovenskem. Na ta način je nastal staroslovenski pravopis, ki se je ohranil do 1850. leta.

Takoj po ruskoturški vojni leta 1828. in 1829. se je po Bolgariji začelo večje zanimanje za Rusijo. Leta 1830. je po Bolgariji potoval Jur. I. Venelin s podporo peterburške akademije znanostij in nabiral gradiva za bolgarsko slovnico in slovar. Spisal je bolgarsko slovnico, v kateri je rabil ruski pravopis in je sploh bolgarščino prikrojil po ruščini. Ta slovnica se sicer ni tiskala, ali mnogi bolgarski pisatelji, Venelinovi prijatelji, so se seznanili z njo in

začeli uvajati ruski pravopis v Bolgariji. Izprva se je ta pravopis širil le polagoma, ali v šestem desetletju tega stoletja je pa bil jako običajen. Pri tem pravopisu se je pa le preveč pokazalo, da ima bolgarščina svoje posebnosti, da se ne dá brez sile nategovati na ptuja kopita.

Že zgodaj so pa v Bolgariji mnogi spoznali, da se je treba v pravopisu pred vsem ozirati na domači jezik. Že l. 1806. je vačanski škof Sofronij prvi pisal v posebnem, za bolgarščino prikrojenem pravopisu. Leta 1824. je Berovič izdal abecednik s podobnim pravopisom. To je bil začetek bolgarske šole, ki se je obdržala vzlic vsem drugim pravopisom, če tudi se ni mogla popolnoma obraniti ptujega vpliva. Ta pravopis je dobival vedno več veljavé, ker so se ga poprijeli najboljši pisatelji bolgarski, med drugimi tudi Karavelov iz Koprivščice, ki je dosedaj prvi pripovedovalec bolgarski. Žal, da ni bilo med privrženci te šole prave jedinosti.

Da se naredi red v bolgarskem pravopisu, naročilo je lani učno ministerstvo komisiji sedmerih udov, da sestavi pravila za pravopis, ki se uvede v šole. Komisija se je odločila za bolgarsko šolo z ozirom na dosedanji razvoj. Pravopisa ni preustrojila jedino le na fonetični podlagi, (t. j. samo po tem, kako se besede izgovarjajo), kakor je pravopis srbski, temveč se je ozirala tudi na etimologijo. Več črk, ki so v bolgarskem jeziku že izgubile svoj prvotni izgovor in se glasé jednako drugim črkam,

je odpravila, končni *ъ* se izpusti, ker za bolgarščino nima nikakega pomena. Uvel se je *i* za naš *j*, zato sta se pa opustila *oi* in *я*; *ж* v sredi besed se je zamenil z *ъ*. V vsem ima novi pravopis 28 črk. Določil se pa ni le pravopis, temveč tudi nekatera slovnična pravila. Tako se je določilo, kdaj se rabi pri moških samostalnikih član = *ът*, kdaj *а*. Da ima

novi pravopis več nasprotnikov v Bolgariji, je naravno, vsaj je znano, kako huda je bila pri nas abecedna vojska, in kako se je moral bojevati proti starokopitnežem Vuk Karadžić. Ne dvomimo, da se udomači novi pravopis, ker je jako jednostaven, in ker je prikrojen svojstvom novobolgarščine.

I. P.

Razne stvari.

Naše slike.

Danes podajemo drugo večjo sliko sarajevskega mesta. Nekako v sredi lahko najdejo čitatelji katoliško stolno cerkev z dvema zvonikoma. Če beró natančno opis v današnji številki, lahko najdejo in si predočijo še druge večje stavbe. — Nekoliko po obletnici smrti pok. Jos. Marna podajemo sliko spomenika, ki mu ga je „Katoliško tiskovno društvo“ postavilo na grob. Spomenik je naredil ključavniški mojster Jos. Rebek v Ljubljani iz kovanega železa. Delo je ne samo vkusno, ampak tudi vstrajno. Pametno je, da se je ozrlo društvo na nekdanjo šego železnih grobnih spomenikov. — Zlasti upamo, da se bodo zanimali čitatelji za podobi na str. 120 in 121. Kažeta nam dva kipa z deželnega gledališča ljubljanskega, ki predstavljata komedijo (veseloigro) in tragedijo (žaligro) in katera je izdelal naš kipar A. Gangl. Kipa sta po dva in četrť metra visoka in iz rmenkastega kamena. Oba nam kažeta to, kar naj pomenita: Komedija izraža veselo lahkoživost, tragedija resnobo, žalost, strast, boj in strah. Prva drži v desnici paličico z nasajeno smešno glavo (Kurentovo), v levici pa krinko (larvo), kakoršna je bila v navadi ob praznikih grškega boga Dionysa. „Tragedija“ pa drži v desnici bodalo, z levico si razkriva obleko, kakor da je pripravljena v strastni razvnetosti storiti vse — umoriti druge ali sebe. Oba kipa je prav umetno fotografoval g. Armič, fotograf v Ljubljani.

Zanimiva ženska. Da je tudi ženska (seveda ne vsaka) nadarjena za znanost, da ima pogum in dela velike načrte, učé nas mnogi vzgledi. Iz novejšega časa omenjamo slovečo pisateljico in potovalko Ido Pfeiffer, kateri so postavili pred jednim letom na Dunaju lep grobni spomenik.

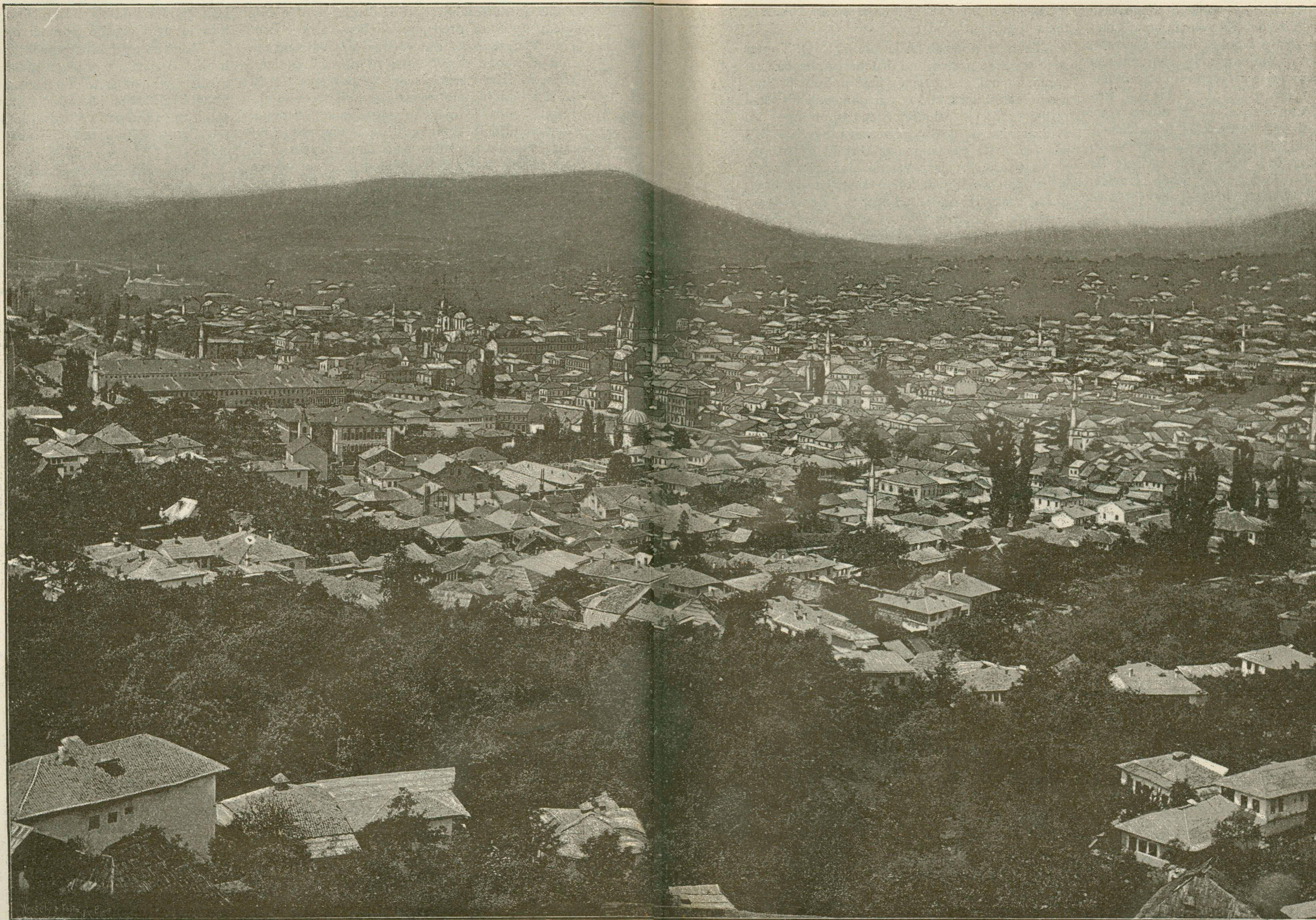
Rodila se je Ida Reyer na Dunaju l. 1797.; njen oče je bil imovit kupec. Že v mladosti se je odlikovala z duhovitostjo in pogumnostjo. L. 1820. se je omožila z lvovškim odvetnikom dr. Pfeifferjem, kateri je pa kmalu brez krivde jako obubožal, da je imela žena trdo življenje. A voljno in srčno je

prenašala nesrečo, stradala z možem in dvema sinovoma; kolikor je mogla, služila si je kruha s poučevanjem v risanju in glasbi. Po smrti moževi se je preselila na Dunaj in tukaj skrbno vzgajala oba sinova. Ko sta bila ta dva preskrbljena in je tudi sama po materi podedovala nekaj imetja, bilo ji je možno udati se svojemu najljubšemu delovanju — potovanju. Kar je že davno namerjala, to se je izpolnilo 45letni ženi. Najprej je potovala v sveto deželo, Egipet, Sirijo (l. 1842.) in potem to pot tudi popisala. Ta potopis je sicer preprost, a čitati ga je lahko in prijetno. Knjiga ji je pridobila nekaj dohodkov, in tako je lahko mislila na drugo potovanje. Naučila se je angleščine in danščine, privadila tudi fotografiji, pa se je napotila proti severu v Skandinavijo in Islandijo. Tudi to potovanje je popisala. To potovanje je vnelo srčno in vedoželjno ženo še bolj. Sklenila je potovati okrog sveta. Pomladi leta 1846. je šla na pot in se vrnila jeseni l. 1848. ravno prav, da je rešila svojega sina. Drugič je potovala okoli sveta od pomladi l. 1851. do pomladi l. 1855. Naposled jo je vleklo, da bi natančno pregledala otok Madagaskar in odpotovala je l. 1856. A sreča ji ni bila mila. Zaprli so jo na otoku po nedolžnem, češ da je zarotnica, in obsodili v smrt. Ko so jo oprostili kazni, lotila se je je mrzlica. Jako bolna je prišla domov in umrla na Dunaju dné 27. vinotoka l. 1858. v 61. letu. Vse svoje poti je natančno in znanstveno popisala. Bila je pač nenavadno krepka in odločna žena.

Gora Atos. V južni Grčiji se razteza halkidski polotok daleč v morje, in konec njega je sloveča, Grkom sveta gora Atos. Tukaj je dvajset grških samostanov, ki so vsi skupaj v zvezi, nekaka samostanska državica. Od Turkov so samostani precéj neodvisni, le da plačujejo vsako leto davek in pošiljajo darila. V mestecu Karioes je vlada vseh mnihov: zastopniki samostanov in štirje predniki. Ti so v najsvetejši sinodi. Nekateri samostani so ob morskem bregu, drugi v gozdih. Vse je tu preprosto. Popotniki hvalijo življenje teh mnihov, a trdé tudi, da so na nizki stopinji omike. Vendar se je tukaj ohranil marsikateri slovstveni spomenik iz starih časov.

D. R. G.

Sarajevo z južno-zapadne strani. (Po fotografiji.)

Dušeslovna pisma.

II. Pismo.

Velecenjeni gospod zdravnik! Najprej Vam povem odkrito, da mi ni lahko v srcu, ko Vam namerjam pisati. Predno ne vemo, s kom govorimo, motijo nas zadrege in begajo pomisleki. Kako naj si razlagam Vaše vprašanje? Ali zares pričakujete, da Vam jaz pojasnim imenitno vprašanje o človeški duši, ali pa morda nastavljate samo zanko, češ, naj se ujame — potem ga pobijem z njegovim orožjem: No —, gospod zdravnik, poznate me dovolj, da mislim o vsakomer rajši dobro kakor slabo. Tudi o Vas mislim, da imate dober namen. Res ste zvedeni v znanostih o človeškem telesu mnogo bolj kakor jaz. Vi ste se ž njimi bavili zaradi poklica, jaz samo zaradi veselja, — toda sami dobro veste: znanost o telesu še ni nikakor znanost o celem človeku. Morda zna kdo prav dobro sestaviti orgle, a zaradi tega ni še glasbenik, ni orglavec. Mislim torej, da ste mi pisali zato, ker želite prav z mojega dušeslovnega in hkrati naravoslovnega stališča nekoliko pojasnila o duši. Bodi Vam hvala za zaupanje; prosim Vas samo tega, da mi natančno objavite vse svoje ugovore, težave in dvome in pa da sami še dalje raziskujete in premišljujete.

Kakor mi kaže Vaše pismo, ne tajite duše naravnost; ne pravite: „Duše ni“, ali: „Duša — to je izmišljotina bolnih možgan“. Vi mislite samo, da se ta stvar nikakor ne dá dokazati in da imamo v tem vprašanju popolno slobodo. „Oni, ki govoré o duši, naj se veselé svojega prepričanja; tisti pa, ki je ne morejo priznavati, naj tudi imajo pravico, da mislijo po svoje.“

Umevam lahko, da se tukaj ne ozirate na versko stran; vi hočete, da govorim z Vami kot modroslovec, da se sklicujem samo na pamet in nič drugega. Tudi v tem se Vam udam prav rad in Vam zatrjujem, da se hočem v tem vprašanju trdno oklepiti le svoje pameti.

Jako bi rad zvedel, cenjeni gospod, ali ste kdaj dvomili o tem, je-li sedanje Vaše mišljenje o duši pravo, ali ne. Rekel bi, da ste; sicer bi mi ne bili pisali in bi ne želeli zvedeti mojih mislij. Zato bi dejal skoro naravnost — kaj ne, da se ne motim? — da ste večkrat sami v sebi

rekli tako-le: „Čudno je vsekako, da vé in govori vesoljno človeštvo o duši; ko bi je ne bilo, kako bi mogla nastati ta misel v naši pameti!“ Kaj ne, to Vam dela preglavico? Ne zamerite, da govorim nekoliko o Vaših skrivnostih: Vam bi ugajalo bolj, da bi duše ne bilo, ali da bi človeštvo ničesar ne vedelo o njej. Vendar pa ljubite resnico tako, da nečete tajiti tega ogromnega soglasja, ki kliče: duša je. Zato hodite po srednji poti, češ — vsakemu svoje!

Prosim Vas, pomislite le: Ali je res mogoče, da bi v tej tako imenitni stvari ne vedeli, pri čem smo? Ali smo res za vselej v takem mraku, da ne vemo, ali je svetlo ali temno, dan ali noč? Preprosti človek bi dejal, da je drugače. Če spoznavamo razne stvari na zemlji, če merimo zvezdam poti, če spoznavamo neizmerno majhne stvarce z drobnogledom: o duši pa bi ne vedeli ničesar, niti da je, niti da je ni? Saj pravite celó sami, da se Vam zdi ta stvar neizrekljivo imenitna. Če duše ni — tako mi pišete — potem je ves svet velikanska igrača, ki je za to, da se potare, zavrže, ko ni več za rabo; ves svet je velikanski kup prahú, ki leži tam nekje brez namena, dokler ga kdo ne razkoplje, ali ga ne razprši veter. In človek, — če je brez duše, tedaj je pravcata gola žival in še slabše nego žival. Če pa ima res dušo, dušo netelesno in neumrljivo, o — tedaj je nad telesnim svetom še drug, neviden, duševen svet, in naše življenje ni samo igrača, ampak je kakor reka, ki poteka v morje večnosti. Da, da, čislani gospod, tako je. Bodi Vam hvala za Vaše odkrito pripoznavanje! Vidi se Vam, da ste vsaj pravični, četudi ne morete še objeti čiste resnice. O — neizrekljivo velik je razloček med takim mišljenjem, ki pravi, da je duša, in med tistim, ki jo taji. Zato pa treba tudi reči: Če imamo le količkaj uma, če naša pamet vsaj brli v temnih naših možganih, toliko nam sveti brez dvoma, da lahko doženemo pravdo o duši.

Bodisi, da cenite moje prepričanje ali ne, povem vendar le, da spoznavam tako jasno, določno in trdno svojo dušo, kakor n. pr. resnico, da ni vpitja brez vpijočega človeka. Duše naravnost ne vidi in ne čuti nihče, pač pa se razodeva tako očitno, da jo spozna lahko vsakdo.

V tem trenutku mi prihaja na misel sto rečij, ki mi vse oznanjajo dušo. Nikar ne recite, da sem se samo navadil tako misliti. Mislim si lahko, karkoli si bodi; tudi vem dobro, kaj je iz navade, kaj iz spoznavanja. Res je, da lahko in hitro pregledam dokaze za dušo: to je iz navade, ker se s tem pečam pogostoma, tako nekako, kakor znam hitro računati iz navade. Toda naj se še tako trudim in trudim spoznati, da je trikrat tri devet: ne gre in ne gre.

V tem, velecenjeni gospod, sva si ravno navskriž. Vi pravite: Nihče ne more duše spoznati, ali je, ali je ni; jaz pa trdim, da lahko vsakdo. Kako naj se domeniva? Ali naj se prepirava in se trudiva prepiti drug drugega? Ali priznava kakega razsodnika? Da, razloge, dokaze: ti so razsodniki v najini pravdi. Ne bom pa navajal veliko dokazov; le nekoliko mislij bom spravil v celoto in s tem upam tudi pričal, da se dá spoznati duša in tudi dokazati.

Ob čem se suče dokazovanje? Kratko lahko rečemo, da gledamo na delo, ko hočemo spoznati delavca. Delo ali delovanje je pa vse tisto,

kar se kaže v naših mislih in željah, po domače bi dejal, kar se kaže znotraj. Vsak človek, četudi ni učen, vé, kaj je zunaj na telesu, vé, kaj je znotraj v občutkih, mislih in željah. Največkrat imenujemo besedo „misel“, da naznanjamo notranje delo. Kaj ne, gospod zdravnik, med nama se gre posebno za to: Ali misli naše telo, posebej še naša glava z možgani, ali pa je v človeku kaj drugega, kar ni telesno, ne dolgo, ne široko, ne težko, kar pa deluje prav živo in sicer tedaj, kadar mislimo. Torej kaj se Vam zdi: Ali more in zna telo misliti? Dobro si stavite to vprašanje pred oči: Ali misli naša glava sama iz sebe? Če bi znal kdo tako sestaviti glavo, kakor znamo stroje, menite-li, da bi znala taka glava tudi misliti? Kaj ne, Vi porečete: Morda. Pa treba končati za danes, stvar je prevažna, da bi jo pojasnil z malo besedami, in čas mi je potekel. Želim Vam, da bi se prav živo zanimali za to imenitno preiskovanje in mi še znaprej izkazovali svoje drago zaupanje. Vedno sem Vaš pokorni

Modroljub.

Književni glasnik.

Knjige „Mat. Slovenske“ za l. 1893.

1. „Letopis Matice Slovenske za leto 1893. Uredil Anton Bartel. 8°. Str. 306.

5. Poknežena grofija Goriška in Gradišćanska“. Zgodovinski opis (12 podob). Spisal S. Rutar, c. kr. gimnazijalni profesor. 8°. Str. 131.

3. Henrik Sienkiewicz: „Z ognjem in mečem“. Povest iz davnih let. Iz poljščine preložil M. M. Ilustroval Emil Zillich. Del III. in IV. 4°. Str. 213.

Knjige „Mat. Hrvatske“ za l. 1893.

1. „Ribe“. Prirodoslovne i kulturne crtice pisao dr. Mišo Kišpatic. Sa sto trideset i osam slika. Nagradjeno iz zaklade Grofa Iv. Nep. Draškovića. Za godinu 1892.

2. „Povjest srednjega vieka“. Po najboljim piscima izradio Franjo Valla. Drugi dio. Od Karlovića do cara Konrada II. (od god. 687. do god. 1039. poslije Krista). Sa kartom toga razdoblja.

3. „Bosanke“. Pripovieda Ivan Lepušić.

4. Ivan S. Turgenjev. „Izbrane pripoviesti.“ Svezak prvi. Plemičko gniezdo. — Rudjin. Preveo Josip Miškatović.

5. Mato Vodopić: „Marija Konavoka“. Po istinskom događaju iz vremena prije Austrijske zapreme Bosne i Hercegovine. S uvodom pro patio Marcel Kušar. Sa slikom piščevom.

6. „Ilirski Glasbenici“. Prilozi za poviest hrvatskoga preporoda. Napisao Fr. Š. Kuhač. Sa osam slika. Nagradjeno iz zaklade Adolfa Veber-Tkalčevića za godinu 1892.

7. Mirko Bogović. „Pjesnička djela“. Svezak prvi. Drame: Matija Gubec. — Stjepan, posljednji kralj bosanski.

8. Jovan Hranilović: „Izbrane pjesme.“

9. Adam Mickievicz: „Gospodin Tadija“ ili posljednji porob v Litvi. Plemička pripovijest iz godine 1811 i 1812. U dvanaest Pjevanja. Preveo, uvod i bilješke napisao dr. T. Maretić. Nagradjeno iz zaklade Adolfa-Veber-Tkalčevića za godinu 1890.

10. Dr. August Musić: „Povjest Grčke književnosti“. Dio prvi. Povjest Grčke poezije u klasično vrijeme. Nagradjeno iz zaklade grofa Iv. Nep. Draškovića za godinu 1890.

11. Vjekoslav Klaić: „Hrvatska pjesmarica“. Sbirka popjevaka za skupno pjevanje. 12°. Str. 213.